

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ**

Киричук В. О., Єнотаєва Л. Є., Веселка Ю. Б.

**РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНОГО УЧНЯ ЗАСОБАМИ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ В СИСТЕМІ
ОСВІТИ ТА РОДИНИ**

Посібник

Київ
2015

УДК 37.015.31
ББК 74.200.5

Автори: Киричук Валерій Олександрович, Єнотаєва Людмила Євгенівна,
Веселка Юлія Богданівна

Рецензенти:

О. І. Бондарчук, доктор психологічних наук, професор.

Ю. М. Ковальчук, кандидат психологічних наук, доцент

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту обдарованої дитини АПН
України (протокол № від 4 від 25.03.2015 р.)*

Розвиток особистості обдарованого учня засобами соціально-педагогічного проектування в системі освіти та родини: посібник. – Київ: ІОД, 2015.

У посібнику розглянуті особливості взаємодії школи та сім'ї у навчально-виховному процесі, а саме: стратегії, технології та підходи до цієї роботи. Роз'яснено важливість впровадження інноваційних форм і методів роботи педагогічного колективу з батьками обдарованих учнів. Автори пропонують актуальні форми, шляхи та методи роботи для реалізації в навчально-виховному процесі освітнього закладу.

Для педагогічних працівників, викладачів, практичних психологів, соціальних педагогів загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, студентів із зазначених спеціальностей.

© ІОД НАПН України, 2015

© В.О. Киричук, Л.Є. Єнотаєва, Ю.Б. Веселка, 2015

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
Розділ 1. Педагогічне проектування розвитку обдарованості учня у взаємодії освіти та родини	6
1.1. Історичний аспект проектування особистісного розвитку учнів.....	6
1.2. Психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей.....	10
1.3. Інноваційні форми роботи з батьками обдарованих учнів.....	16
1.4. Значення спілкування для терапії стосунків між всіма учасниками навчально-виховного процесу.....	20
Розділ 2. Тренінгові заняття з розвитку обдарованості	
2.1 Тренінгові заняття для батьків	
2.1.1. «Давайте почнемо з себе».....	27
2.1.2. Батьківські збори з елементами тренінгу «У сімейному колі».....	29
2.1.3. «Батьківська ефективність».....	30
2.1.4. «Шляхи формування безконфліктних взаємин з дітьми».....	31
2.1.5. «Дитина: як її краще зрозуміти? Як уникнути конфліктів та непорозуміння».....	34
2.2. Тренінгові заняття для педагогів	
2.2.1. «Причини виникнення бар'єрів у спілкуванні між педагогами та батьками».....	36
2.2.2. Міні -модуль: «Сімейні конфлікти».....	38
2.2.3. Міні-тренінг «Успішне спілкування з дитиною: чи можливо це досягнути?».....	41
2.2.4. Батьківський клуб – нестандартна форма роботи у вирішенні проблеми педагогічної освіти батьків.....	43
2.3. Взаємодії батьків та дітей	
2.3.1. «Вчимося розуміти один одного. Шлях до партнерської взаємодії»...50	
2.3.2. Тренінг взаємодії батьків з дітьми «Конфлікти».....	53
2.3.3. «Ефективна взаємодія батьків та дітей».....	57
2.3.4. Тренінг для батьків за участю дітей «Ми та наші діти у спілкуванні».....	62
ЛІТЕРАТУРА	65
ДОДАТКИ	67

ПЕРЕДМОВА

Взаємовідносини школи та сім'ї мають довготривалу історію. Як будь-яка дорога починається з перших кроків, а будівля – з фундаменту, так і становлення людської особистості бере початок у сім'ї.

Значення батьків у розвитку особистості дитини важко переоцінити, адже батьки складають перше оточення дитини, де вона здобуває важливий життєвий досвід, знання про себе і пізнає навколишній світ. У сім'ї проходить її громадянське становлення, формується світогляд. Саме в родині під впливом батьків формується основа структури особистості – система уявлень і ставлень до особистісного «Я», людей, до світу, що багато в чому визначає характер і поведінку людини.

Про специфіку психолого-педагогічної і соціально-педагогічної роботи навчального закладу з батьками, проблемах і труднощах на цьому шляху написано чимало. Однак, педагоги, психологи й соціальні працівники ще й досі шукають найбільш ефективні шляхи, форми і методи взаємодії з батьками, приділяючи особливу увагу на соціально-економічні, соціально-культурні та морально-етичні зміни, що відбулися в нашій країні за останні роки.

В умовах, коли більшість сімей стурбовані рішенням проблем економічного, а часом і фізичного виживання, коли посилилася тенденція самоусунення багатьох батьків від вирішення питань виховання і особистісного розвитку дитини, сформувалася проблема взаємостосунків в родині і потребує втручання щодо її вирішення. Сучасні батьки не володіють в достатній мірі знаннями про вікові та індивідуальні особливості розвитку дитини, здійснюють виховання наосліп, інтуїтивно. Все це, як правило, не приносить позитивних результатів і призводить до накопичення ще більших проблем.

І якщо школа не приділятиме належної уваги вдосконаленню навчально-виховного процесу, що спрямований на взаємодію батьків і педагогів, станеться відчуження сім'ї від освітнього закладу, педагогів – від сім'ї, родини – від інтересів творчого та вільного розвитку особистості дитини. У посібнику пропонуються шляхи вдосконалення питань взаємодії сім'ї і школи, вирішення проблем та подолання труднощів у спілкуванні, уникнення конфліктної поведінки та покращення умов для розвитку обдарованої дитини.

Авторами зроблено спробу знайти відповіді на найбільш гострі та актуальні питання з проблем:

- Як саме має проходити взаємодія сім'ї та школи?
- Як забезпечити сприятливе середовище у родині?
- Як створити сприятливе психолого-педагогічне середовище для розвитку обдарованості?
- Яким чином має підтримуватися обдарованість?
- Яким має бути результат співпраці навчального закладу та сім'ї.

Батьки і педагоги знайдуть у даному посібнику практичні поради, розробки тренінгових вправ, батьківських зборів тощо.

Запропоновані шляхи та форми роботи можуть бути корисними для всіх, хто має відношення до виховання та розвитку обдарованості у дітей.

Розділ 1. Педагогічне проектування у взаємодії освіти та родини

1.1. Історичний аспект проектування особистісного розвитку учнів у системі родини та освіти

Необхідно відзначити, що до теперішнього часу накопичений значний досвід у вирішенні поставленого завдання. Удосконалюють і модернізують програми спеціалізованих освітніх установ для обдарованих дітей, виникають нові інституціональні форми, в рамках діяльності яких задовольняються освітні потреби обдарованих дітей. Однією з нових таких форм є центри по роботі з обдарованими дітьми, специфіка становлення і розвитку яких визначається, насамперед, регіональними особливостями. Необхідно відзначити, що даний час характеризується переходом від кількісного накопичення досвіду роботи з обдарованими школярами в даних центрах до його якісного осмислення, опису і класифікації. У зв'язку з цим безперечний інтерес викликають дослідження, в яких представлені підходи до класифікації моделей роботи з обдарованими дітьми (Т. П. Афанасьєва, Н. В. Немова), методи навчання обдарованих дітей (В. С. Юркевич, В. С. Ротенберг, О. І. Савенков та ін.); навчання обдарованих дітей за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (М. Коул, С. Пейперт, А. В. Беляєва, С. Л. Новосьолова, Ш.Текл та ін.).

Дослідження проблеми дитячої обдарованості у вітчизняній літературі мають давню історію. В працях дослідників розглядалися наступні психологічні аспекти проблем обдарованості:

- мислення і загального інтелектуального розвитку (Д. Б. Богоявленська, В. П. Зінченко, З. І. Калмикова, А. М. Матюшкін, М. А. Холодна та інші);
- психофізіологічних основ індивідуальних відмінностей (В. Д. Небиліцин, Т. А. Ратанова, Н. І. Чупрікова і багато інших);
- загальних і спеціальних здібностей (Б. Г. Ананьєв, В. П. Дружинін, О. М. Дьяченко, В. А. Крутецький, В. А. Петровський, В. Д. Шадріков).

Цілісно і всебічно проблема дитячої обдарованості досліджувалась у радянський період відомим вітчизняним психологом Н. С. Лейтесом.

Для більш глибокого розуміння підходів до виявлення та навчання обдарованих дітей особливе значення мали дослідження А. І. Савенкова, присвячені розвитку продуктивного мислення обдарованих дітей. Важливу роль у формуванні сучасних педагогічних підходів до вирішення завдань виховання і навчання обдарованих дітей зіграли дослідження в області дидактики школи (А. Е. Дмитрієв, Л. В. Занков, В. В. Красвський, І. Я. Лернер, М. Н. Скаткін та багатьох інших); педагогічної психології (Л. А. Венгер, В. В. Давидов, А. В. Запорожец, Д. Б. Ельконін); дослідження проблем розвитку творчих якостей вчителя (С. І. Архангельській, Т. І. Воронова, В. А. Кан-Калик, А. В. Мудрик, Н. Д. Никандров, В. А. Сластенін). Вони показали конкретні можливості розвитку розумових здібностей учнів на основі модернізації змісту освіти та застосування нових, більш ефективних методів навчання.

Велику допомогу в теоретичному осмисленні проблеми зробило вивчення праць вітчизняних дослідників школи та педагогіки розвинених західних країн - Б. Л. Вульфсона, А.Н. Джуринського, В.П.Лапчинської, З. А. Малькової, В. Я. Пилипівського і інших.

Завдання розвитку здібностей можна розглядати поза проблем, які знайшли своє відображення в роботах М. А. Мельникова, І. Унт, які теоретично обґрунтували необхідність застосування різноманітних методів диференційованого навчання для підвищення ефективності роботи школи з усіма категоріями учнів.

У нашій країні проводиться певна робота в плані розвитку здібностей обдарованих і талановитих дітей. Здійснюється диференціація навчання школярів, діють факультативи та гуртки, влаштовуються конкурси та олімпіади.

Слід, разом з тим, визнати, що протягом багатьох років наша школа орієнтувалася в основному на середнього учня, і ці тенденції певною мірою продовжують діяти і сьогодні. У той час як деякі діти насилу засвоюють матеріал, інші школярі, особливо обдаровані діти, недовантажені. У результаті суспільство втрачає потрібні йому таланти, так як за відсутності адекватної за обсягом та змістом роботи обдаровані діти не отримують належного розвитку.

Увага до видатних здібностей жодною мірою не протистоїть ні турботі про всіх дітей, ні принципам соціальної справедливості. Навпаки, така увага є однією із сторін гуманістичної освіти. Але в наступні періоди розвитку школи запанували зрівняльні тенденції. Широке поширення одержали невірні уявлення про те, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, що «талант сам проб'є собі дорогу».

Проте дослідження і практика показують, що багато обдарованих дітей без відповідної їм їм здібностям освіти, без стимулювання їх розвитку не можуть досягти того високого рівня, на який вони потенційно здатні. Необхідні спеціальна допомога і підтримка педагогів, психологів у розвитку обдарованої особистості.

Саме життя постійно вимагає сьогодні підвищення престижу освіти, розвитку здібностей і талантів. У різноманітті талантів бачиться одна з основних умов підйому творчої активності людей, їх ініціативи, змагання умів і талантів, без чого немислимо руху вперед, неможливий вихід з кризового стану в економіці, політиці, соціальній сфері.

Останнім часом стали створюватися спецшколи і спецкласи для обдарованих учнів, завданням яких є пошук, діагностика і розвиток здібностей дітей. Набирає сили організація центрів по дослідженню природи обдарованості. Розробляється програма, що має на меті активне залучення вчителів, викладачів вузів і наукових співробітників в цю роботу.

Важливою умовою подальшого успішного вирішення цих завдань є об'єктивний аналіз зарубіжного досвіду.

У цей час у багатьох країнах світу діють спеціальні організації, що займаються дослідженням цієї проблеми. Для координації їх зусиль створені

Всесвітній і Загальноєвропейський центри щодо обдарованих і талановитих дітей.

Навчальні заклади та наукові центри активно беруть участь у наукових дослідженнях, у розробці та організації програм з навчання обдарованих дітей, а великі програмні компанії займаються їх фінансовим забезпеченням.

Психолого-педагогічні проблеми дитячої обдарованості в даний час досліджуються багатьма вченими в світі (С.Кляйн, Р.Пажес, Х. Пасів, А.Робінсон, Д.Сіск, Б.Шор та інші).

При спільності основних завдань у навчанні обдарованих дітей в розвинених країнах виявляються значні національні особливості як в теорії, так і в конкретній організації навчання. У цьому сенсі безсумнівний інтерес представляє організація навчання обдарованих дітей в Англії і США.

Наукова розробка даної проблеми на Заході вперше почалася на початку ХХ століття в Англії. Згодом центр теоретичних і практичних досліджень в області відбору та навчання обдарованих дітей перемістився в США, де навчання обдарованих дітей є значним аспектом діяльності школи.

Педагогами Англії та Сполучених Штатів Америки накопичений багатий практичний досвід, досягнуті певні позитивні результати в галузі діагностичного тестування, розробки методики навчання обдарованих дітей, створення відповідних навчальних програм, спеціальної підготовки вчительських кадрів. У цій діяльності беруть участь Міністерство освіти і науки Англії, багато університети і коледжів, місцеві органи освіти, громадські організації. У цій же країні функціонує Національна Асоціація сприяння обдарованим дітям, з 1982 року випускається спеціальний журнал '«Навчання обдарованих у світі» (Gifted Educational International), публікуються численні монографії та статті.

У перебігу багатьох десятиліть в англійській педагогіці триває протиборство різних, часом протилежних думок, оцінок, концепцій обдарованості, які впливають на освітню політику в країні. Ще більш значний вплив на вибір форм, методів і засобів навчання дітей надавали і продовжують робити потреби економіки, що розвивається і соціально - культурної сфери. Результатом цього складного і суперечливого процесу є сучасна система навчання дітей.

Нашими педагогами впродовж багатьох років ведеться вивчення англо-американської педагогіки. Значний інтерес представляють монографічні роботи В. П. Лапчинської, І. Б. Марцинковського, Т.В.Цирліної та ін., присвячені аналізу діяльності різних ланок англійської та американської систем освіти.

Теоретико - методологічні основи педагогіки і практики навчання, історія американської школи висвітлені в працях Л. Н. Гончарова, З.А.Малькової, В. Я. Пилипівського та ін. Аналіз концепцій змісту початкової і неповної середньої освіти, форм і методів шкільного навчання в США представлено в роботах Г. Д. Дмитрієва, М. В. Кларіна.

Дана проблема розглядається, таким чином, на багатьох рівнях, для кожного з яких характерні свої підходи, акценти і пріоритети.

Характерна особливість проблематики полягає в тому, що з багатьох питань виявлення та навчання обдарованих дітей існують великі розбіжності. Це пояснюється в першу чергу їх надмірною складністю, суперечливістю і широким різноманіттям, а також недостатньою теоретичною розробленістю у світовій науці.

У країнах СНД з 60-х років існують спеціалізовані класи і школи, куди відбираються діти на основі їх схильностей і більш високого рівня здібностей. Навчання певних предметів ведеться за спеціально розробленими програмами. Показники за цими класами показують, що в цілому успіхи цих дітей набагато вищі, ніж їхніх однолітків, які навчаються у звичайних школах.

За кордоном існують і інші форми організації. Одна з них - виділення всередині одного класу груп з різними рівнями розумової обдарованості.

Обдаровані отримують можливість вчитися у своєму класі, але в групі однолітків, близьких їм за рівнем здібностей. У тому випадку, коли такі учні займаються за спеціально розробленою програмою, ефект дуже високий.

Якщо ці діти навчаються в групі за тією ж програмою, що й інший клас, ефект виділення в групу дуже невеликий.

Позитивний, але не настільки помітний ефект дає ще одна форма організації - створення груп з високим рівнем інтелекту на основі декількох класів.

Отже, вплив навчання в однорідних групах на академічні успіхи обдарованих дітей позитивно, але тільки у випадку спеціально розроблених програм.

Разом з тим, серед педагогів на Заході багато критично ставляться до спеціалізованих шкіл для обдарованих. Це пов'язано, як з турботою про інші категорії учнів, так і з думкою, що краще інші можливості навчання дітей з високим розумовим потенціалом.

Найчастіше висловлюється побоювання, що навчання серед собі подібних створює у дітей з високим розумовим потенціалом почуття приналежності до еліти, формує завищену самооцінку. Однак дані досліджень переконують у протилежному. Навчання разом з іншими дітьми, що мають високий розумовий рівень, сприятливо впливає на самооцінку - адже в такій ситуації необхідно вчитися з повною віддачею сил, відчуваючи постійний вплив з боку однокласників. Що ж стосується дуже здібних дітей, які навчаються у звичайних класах, то вони часто зверхньо ставляться до однолітків, які, на їхню думку, насилу засвоюють «азбучні» істини.

Складність полягає в тому, що опинившись серед інших обдарованих, з таким же рівнем розвитку і вище, деякі з цих дітей починають страждати від уколів самолюбству, від заниження своєї оцінки. Не для всіх обдарованих дітей ситуація постійного інтелектуального змагання цілком сприятлива.

Таким чином, давня і разом з тим актуальна проблема, чи створювати однорідні за розумовим рівнем класи, не має простого, однозначного рішення. Вона потребує подальших досліджень. Ця дискусійна проблема повинна вирішуватися з урахуванням конкретних соціально-психологічних

обставин. Обдарованість настільки індивідуальна і неповторна, що питання про оптимальні умови навчання кожної дитини має розглядатися окремо.

Однак, за справедливим зауваженням А. В. Хуторського, «учитель, який бажає бачити і розвивати в учня унікальну особистість, поставлений перед складним педагогічним завданням одночасного навчання всіх по-різному». У зв'язку з цим виникає проблема спеціальної організації освіти обдарованих дітей, яка вимагає не тільки врахування всіх перерахованих вище принципів, але й особливої методики і технології. У сучасній дидактиці вони іменуються як особистісно-орієнтований підхід.

1.2. Психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів

Вивчення феномену обдарованості на сучасному етапі знаходиться на етапі особливої уваги з боку вчених нашої країни та світу. Коли мова йде про обдарованих дітей, в першу чергу йдеться про тих дітей, хто якимось чином вже проявив свої здібності.

Зараз діти своєю поведінкою, неординарністю, нетиповими проявами рис характеру намагаються звернути увагу дорослих до себе. Досить часто така поведінка дітей вважається батьками неприпустимою та вважається порушенням правил поведінки. Але, якщо придивитись пильніше, то можна побачити, що в основі нетипової поведінки та неординарності: є саме бажання заявити про себе як про дитину, яка відрізняється за стандартами та стереотипами. Саме на цьому етапі досить актуальним є психолого-педагогічний супровід таких дітей.

Психолого-педагогічний супровід передбачає саме роботу з дітьми, їх батьками, вчителями-предметниками, класними керівниками.

Слід зазначити, що будь-яка психологічна робота потребує даних та аналізу даних.

Для того, щоб розкрити обдарованість, необхідно усвідомлення всіма учасниками навчально-виховного процесу необхідність роботи як з конкретними учнями, так і з класним колективом загалом.

Найбільш вагомим фактором, що впливає на розкриття та супровід обдарованості є саме батьки.

Робота з батьками повинна плануватись за результатами діагностики дітей і батьків. Особливий акцент потрібно робити на умови, що створюються для розкриття дитячого творчого потенціалу, розкриття дитини як особистості та її обдарованості.

Не менш важлива також робота безпосередньо з дітьми.

Для цього необхідно планувати бесіди з дітьми в сумісних батьківських зборах, бесіди на тему обдарованості з батьками, тестування на обдарованість дітей, особливо проводити діагностику на інтелект та творчі здібності.

Перед психологічною службою загальноосвітніх навчальних закладів стоїть завдання виявити таланти, обдарованість. Своєчасна діагностика обдарованості допомагає вирішити завдання із створення найсприятливіших умов для її розвитку.

Необхідно перш за все діагностувати наступні параметри:

1. фізичний розвиток: (стан, рівень, вплив), що надає медична служба;
2. психо-соціальний розвиток: тривожність, імпульсивність, агресивність, схильність до нечесної поведінки, асоціальність, екстернальність, замкнутість, невпевненість, естетична нечутливість;
3. соціальний розвиток (життєва активність *за основними видами діяльності*): дозвільно-ігрова, фізично-оздоровча, художньо-образотворча, предметно-перетворююча, навчально-пізнавальна, соціально-комунікативна, громадсько-корисна, національно-громадська, духовно-катарсична;
4. соціально-комунікативний розвиток (координатно-соціограмний аналіз розвитку учнів в класному колективі) *соціометрія* (виявляються: лідери - конструктивні та негативні, актив класу, ізольовані, відторгнуті, зона ризику, група ризику, пасив, згуртування, інтеграція);
5. психо-соціальний розвиток (ціннісні орієнтації особистості у системі взаємостосунків учнів класного колективу): дозвільно-ігрова, фізично-оздоровча, художньо-образотворча, предметно-перетворююча, навчально-пізнавальна, соціально-комунікативна, громадсько-корисна, національно-громадська, духовно-катарсична;
6. соціальний розвиток (взаємостосунки батьків з дітьми) сприйняття своєї дитини: прийняття-відчуження, соціальна бажаність, симбіоз, авторитарна соціалізація, маленький невдаха;
7. духовний розвиток (ціннісні *пріоритети*): я і рідна домівка, я і здоров'я, я і мистецтво, я і праця, я і навчання, я і друзі, я і громадські обов'язки, я й Україна, я і моральні цінності).

При обробці результатів важливо виділити проблеми та потенційні можливості як: індивідуальні, групові, колективні.

Представимо зразки психологічних представлень на учнів різних класів після проведення психолого-педагогічної діагностики.

Психологічне представлення на учня 6-го класу

Учень доброзичливий, емоційний, дуже імпульсивний. Рухливо неспокійний, іноді складається враження, що дитина не контролює свої дії і висловлювання. Підданий частим змінам настрою. Соціальну дистанцію утримує не завжди.

Із незначною допомогою дорослого може самостійно виділяти навчальну задачу, будувати гіпотезу, прогнозувати результат, обирати спосіб дії, діяти відповідно до обраної чи засвоєної інструкції, виявляє схильність до нестандартних способів розв'язання навчальних задач. Не завжди адекватно оцінює власну діяльність.

Учень має широкий спектр пізнавальних інтересів і високий навчальний потенціал. Проте навчальна діяльність не є пріоритетною. Особливості розвитку сенсорних систем: ведучою системою сприйняття є аудіальна; концентрація уваги відповідає середньому рівневі; стійкість і розподіл уваги за декількома ознаками перебуває на середньонизькому рівні; обсяг здорової і слухомовленевої пам'яті перебуває на верхньонормативній межі вікової норми.

Мовна сфера без особливостей. Тип нервової системи – середньослабкий: за монотонної діяльності спостерігається стомлюваність у формі перенасичення, але здатний до короточасної мобілізації. Найбільша продуктивність відповідає першій половині і середині уроку. Темп психічної діяльності відповідає віковій нормі. Емоційно – особистісна сфера характеризується підвищеною тривожністю і прагненням до самоствердження і лідерства у групі (самооцінювання знижене за адекватно високого рівня домагань). Віддає перевагу індивідуальному спілкуванню з викладачами, особливо в ситуації перевірки знань. У групі однолітків має статус неформального лідера.

Рекомендації для педагогів. Під час організації навчального процесу дитині іноді потрібна організуюча, стимулююча допомога на етапі осмислення задачі.

Вивчаючи новий чи важкий навчальний матеріал, його краще пропонувати в першій половині уроку. Коли виникають труднощі під час виконання завдання, слід ще раз повторити складний матеріал. З появою ознак стомлюваності варто змінити вид діяльності.

Для подолання тривожності дитини бажано пропонувати ті види завдань (надаючи можливість консультуватися з педагогом), що припускають використання нестандартних методів рішення й у яких хлопчик може бути найбільш успішним. Даючи оцінку діяльності, критичні зауваження краще висловлювати конфіденційно й обов'язково аргументувати.

Варто мати на увазі, що зовнішні поведінкові вияви часто не відповідають її внутрішньому душевному стану.

Психологічне представлення на учня 7-го класу

Учень навчається у школі з початку поточного навчального року, процес адаптації ще не довершений. У цілому підліток доброзичливий, спокійний, має деякі труднощі встановлення контактів. Соціальну дистанцію утримує.

Лівша (про особливості навчальної й емоційної сфери таких дітей рекомендується розповісти педагогам докладно).

З незначною допомогою дорослого може самостійно виділяти навчальну задачу, будувати гіпотезу, прогнозувати результат, обирати спосіб дії, працювати відповідно до обраної чи засвоєної інструкції, виявляє схильність до творчих способів розв'язання задач. Може адекватно оцінювати власну діяльність.

Має широкий спектр пізнавальних процесів.

Особливості розвитку сенсорних систем:

- ведучою системою сприйняття є аудіальна;
- концентрація уваги відповідає високому рівневі;
- стійкість і розподіл уваги за декількома ознаками перебуває на високому рівні;
- обсяг зорової і слухомовленевої пам'яті відповідає віковій нормі.

Особливості мовної сфери є порушена звуковимова. Це може стати причиною помилок дисграфічного характеру й потребувати консультації в логопеда і додаткових занять з української мови.

Тип нервової системи – середньо слабкий: при одноманітній, монотонній діяльності дитина, стомлюючись і перенасичуючись, прагне раціонально розподіляти свої сили і здатна до короткочасної мобілізації. Продуктивний період діяльності збігається приблизно з першою половиною уроку. Темп психічної діяльності відповідає верхньонормативним межах.

Емоційно–особистісна сфера характеризується високою тривожністю, зумовленою невдоволенням своїми фізичними даними. Ця тривожність ситуативно виявляється у вербальній агресії захисного характеру. Підліток адекватно оцінює свій високий рівень домагань. У групі однолітків прийнятій.

Рекомендації для педагогів.

Організуючи навчальний процес, варто надавати підлітку самостійність і заохочувати прагнення до нестандартних способів розв'язання навчальних задач, тому, що він здатний розв'язувати задачі підвищеної складності.

Разом із тим рекомендується взяти до уваги, що важкий чи новий навчальний матеріал підліток зможе краще засвоїти в першій половині уроку. У випадку утруднень роз'яснення завдання можна повторити усно.

Оцінюючи діяльність слід, усіляко підкреслювати успіхи дитини. Критичні зауваження давати переважно конфіденційно й аргументовано.

Як бачимо, таке психологічне представлення результатів діагностики дозволить комплексно оцінити дитину та дати поради не тільки педагогам, а і батькам.

Створення умов для розвитку обдарованості та його супроводу-задача, відповідальні за яку: адміністрація закладу, класні керівники, батьківський комітет тощо.

Розвиток обдарованості охоплює всі напрямки навчально-виховної роботи: робота з учнями, вчителями, батьками, яких на кожному етапі супроводжує психологічна служба.

Цей процес має планомірний, системний характер і передбачає комплексну діагностику, аналіз отриманих результатів та попередній прогноз особистісного розвитку, складання індивідуально-орієнтованих програм, а також аналіз отриманих результатів та їх корекцію.

Предметом психолого-педагогічної діагностики (самодіагностики) є:

- *фізичний розвиток* - кількісні та якісні зміни функцій організму; рухливість, гнучкість, швидкість, спритність, витривалість, сила; розвиток органів чуттів (слух, зір, мовлення); динаміка зростання фізичної підготовленості; сформованість гігієнічних умінь і навичок; ступінь потреби у здоровому способі життя;

- *психічний розвиток* - діагностика вищих психічних функцій (мислення, мова, інтелект, увага); орієнтація у психологічному просторі і часі; оперативна і тривала пам'ять; мотиваційна, емоційно-вольова сфера, відхилення при психопатію, і акцентуаціях характеру; рівень рефлексії; здатність до спонтанності; сенситивності, сенергійності, внутрішньої свободи;

- *соціальний розвиток* - потреба у визнанні (як найважливіший показник соціального розвитку); спрямованість особистості у міжсуб'єктній взаємодії; рівень соціально-психологічної адаптованості у навчально-виховному колективі; контактність, емоційна експансивність, пристосованість до самостійного життя; розвиток почуття відповідальності; сформованість уміння сприймати і розуміти погляди інших, аргументовано відстоювати свою позицію; моральна вихованість;

- *духовний розвиток* – зміст ціннісних орієнтацій особистості у сфері праці, пізнання, міжособистісного спілкування, життєвих планів як результату інтерналізації нею загальнолюдських і культурно -національних цінностей.

На основі або співбесіди с батьками, додаткового анкетування, психолог вивчає психологічні особливості кожного учня, разом з класним керівником вчителем-предметником аналізує результати тестування, діагностичного зрізу та надає рекомендації щодо повторної діагностики або додаткового відстежування творчих досягнень учня, участі його у різноманітних конкурсах, олімпіадах тощо.

За результатами діагностики психосоціального розвитку особистості учня психолог школи планує корекційно-розвивальну роботу, складає індивідуально-корекційний план роботи з конкретним учнем.

Наступним етапом супроводу обдарованого учня є взаємодія вчителів та психологічної служби навчального закладу з метою попереднього прогнозування особистісного розвитку обдарованої дитини.

За допомогою аналізу необхідно конструювати навчально-виховні тактичні задачі особистісного розвитку обдарованої дитини. Особливість такого конструювання полягає в тому, що класний керівник чи вчитель-предметник створюють систему заходів, так званий план заходів роботи з обдарованою дитиною, в якому як методи, так і організація чітко підпорядковані логіці розвитку суб'єкта педагогічної взаємодії.

Зміст планів роботи повинен бути особистісно-орієнтований, системний, орієнтований на реалізацію конкретних задач розвитку дитини, що буде стимулювати інтелектуальний розвиток, саморозвиток та самореалізацію, допомагати дитині знайти своє творче призначення.

Особистісно-орієнтований зміст в планах роботи також вчителя предметника або класного керівника потрібно проектувати у межах визначених конкретних прогнозованих результатів.

Зазначемо, що робота вчителя на основі діагностики та аналізу особистісного розвитку передбачає такі етапи роботи з обдарованими дітьми.

Перший етап. Проведення психолого-педагогічної діагностики та складання системно-комплексного аналізу розвитку класного колективу. Визначення обдарованих дітей, складання списків, тобто формування банку даних класу.

На цьому етапі вчитель разом з психологом вивчає особливості учнів, а саме: їх поведінку, схильності, інтереси, потреби, рівень вихованості та

культури. За результатами діагностики складається психолого-педагогічна характеристика учнів класу та кількісний аналіз розвитку учнів.

На *другому* етапі необхідно визначити шляхи та методи психолого-педагогічного впливу на розвиток учнів.

Після проведення психолого-педагогічної діагностики виокремлюються основні проблеми та потенційні можливості розвитку учнів.

Після отримання даних психологом складається характеристика обдарованої дитини та рекомендації класному керівнику щодо корекції проблем та розвитку потенційних можливостей.

На *третьому* етапі: конструювання задач особистісного розвитку учня, груп учнів та всього учнівського колективу.

На цьому етапі класний керівник повинен конструювати задачі особистісного розвитку учнів класного колектива на семестр, враховуючи при цьому як проблеми так і потенційні можливості кожного учня, так і класного колективу.

Наприклад, якщо обдарований учень має певні проблеми, пов'язані з соціальною поведінкою, або вадою особистісного розвитку, які визначені за результатами діагностики, при конструюванні задач особистісного розвитку учнів та плануванні виховної роботи класним керівником враховується індивідуальні, групові та колективні задачі розвитку даної особистості, які направлені на подолання особистих проблем на основі визначених потенційних можливостей.

На *четвертому* етапі відбувається планування індивідуальної роботи з обдарованими дітьми. Суть такої роботи полягає в тому, що класний керівник після співбесіди з психологом навчального закладу складає перелік рекомендацій, які визначають проблеми учня та шляхи їх усунення з урахуванням потенційних можливостей.

На підставі отриманих даних складається план індивідуальної роботи з обдарованими учнями, який повинен відображати мету та зміст корекційно-виховної програми окремих учнів.

На *п'ятому* етапі відбувається корекційно-виховна робота з обдарованою дитиною.

Суть такої роботи полягає в тому, що класний керівник працює з обдарованою дитиною за раніше зазначеним планом індивідуальної роботи.

Діяльність класного керівника містить індивідуальну, групову, колективну форми роботи з конкретним учнем. Результати такої роботи фіксуються в спеціальній таблиці, в якій відображаються дата проведення, зміст та результат заходів корекційно-виховної програми кожного окремого учня.

На *шостому* етапі проводиться аналіз проведеної роботи.

Як правило, в кінці кожного семестру класний керівник аналізує роботу та визначає її результативність.

Виховуючи обдаровану особистість, не можна забувати, що підтримувати та розвивати обдаровану особистість може тільки кваліфікований педагог, від розвитку і збагчення професійної компетентності

якого залежить вирішення ним конкретного педагогічного завдання-активного включення дитини у розвивальний навчально-виховний процес.

Особлива увага у проектуванні розвитку особистості приділяється батькам. Головне завдання – спрямувати роботу батьків на підтримку та розвиток здібностей дитини. Для допомоги батькам у вихованні обдарованої особистості проводяться консультації, батьківські вечори, тематичні лекції, батьківські збори, співбесіди з психологом, вчителями-предметниками.

Зазначемо, що у всіх розділах плану батьки повинні залучаються до роботи, брати участь у виховній роботі класного колективу.

Мета роботи з батьками талановитих дітей – навчання батьків ефективній взаємодії з їх дитиною, надання допомоги батькам у пошуку шляхів вирішення проблем, що часто зустрічаються при вихованні обдарованої дитини. Дана робота спрямована на:

- розширення можливостей розуміння обдарованої дитини;
- поліпшення рефлексії своїх взаємин з обдарованою дитиною;
- вироблення нових навичок взаємодії з дитиною;
- встановлення і розвиток відносин співробітництва і партнерства батьків з дитиною.

В цілому робота з батьками повинна бути спрямована на те, щоб навчити їх розуміти і приймати свою дитину, бачити її такою, якою вона є, а не тільки через призму її талантів. Необхідно підготувати батьків до того, що з обдарованої дитини виросте обдарований дорослий, і пояснити їм, що в цьому немає нічого страшного, що це – чудово.

Спеціально для батьків класу потрібно розробляти цикл батьківських зборів. Форми зібрань дуже різноманітні: круглі столи, конференції, практикуми, «творчі скарбнички» і т. ін. Можуть бути запропоновані цікаві досліди, батьків і дітей знайомлять з кращими дослідними роботами наукового товариства молодших школярів, батьки діляться своїми враженнями від спільних дослідницьких робіт з дітьми.:

1. Будьте чесними. Всі діти дуже чутливі до брехні, а до обдарованих дітей це стосується більшою мірою.
2. Оцінюйте рівень розвитку дитини.
3. Уникайте довгих пояснень чи бесід.
4. Прагніть вчасно вловити зміни в дитині. Вони можуть виражатися в неординарних питаннях або в поведінці і, є ознакою обдарованості.
5. Поважайте в дитині індивідуальність. Не прагніть проектувати на неї власні інтереси та захоплення.

1.3. Основні форми роботи з батьками обдарованих учнів

Важливим моментом роботи з обдарованими дітьми є комплекс заходів, спрямованих на зміцнення співпраці з сім'ями обдарованих дітей.

У сім'ї відбувається формування особистісних якостей і творчих здібностей дитини, тому практичне завдання педагогів – надання психолого – педагогічної підтримки сім'ям, які мають обдарованих дітей.

У числі заходів щодо роботи з батьками істотне місце займають батьківські збори з проблем розвитку, навчання і виховання. Для того, щоб збори були ефективними, необхідно використовувати різноманітні форми спілкування:

- круглі столи;
- інформаційно - практичні бесіди;
- інформаційні лекторії з елементами практикуму;
- навчальні семінари;
- творчі лабораторії батьків;
- батьківські педагогічні тренінги;
- батьківсько - учнівські капусники;
- обмін думками.

З метою визначення підходів батьків до даної проблеми доцільно проводити анкетування, індивідуальні консультації, підбір наукової та практичної літератури для батьків.

До традиційних форм роботи з батьками належать:

- Психолого- педагогічні лекторії.
- Залучення батьків до навчально - виховного процесу (творчі справи, батьківські збори, індивідуальні тематичні консультації, соціологічні опитування).

- Участь батьків в управлінні школою (батьківські комітети, піклувальна рада).

- Проведення брифінгів (питання – відповідь), круглих столів (обговорення теми, обмін думками і досвідом своєї роботи).

- Залучення батьків до трудових справах (суботники, участь в ремонті).

Серед нетрадиційних форм роботи з батьками можна виділити батьківські читання, батьківські вечора, тренінги, круглий стіл, електронний журнал, Інтернет- консультації, інформаційний лист учня, портфоліо учня.

Батьківські читання є найбільш цікавою формою роботи. Особливістю її є те, що вона дає можливість батькам не лише слухати лекції вчителів, а й брати активну участь в її обговоренні.

Яким же чином можна організувати батьківські читання? По-перше, батьки визначають найбільш актуальні питання психології і педагогіки, які найбільше хвилюють їх. Задання вчителя зібрати цю інформацію і проаналізувати. Отримати відповідь на поставлене питання можна за допомогою книг, які підбирають фахівці та шкільний бібліотекар.

Батьки читають книги, а потім використовують рекомендовану літературу в батьківських читаннях.

Особливістю **батьківських читань** є те, що проаналізувавши книгу, батькам необхідно викласти власне розуміння питання та зміну підходів до його рішення.

Перейдемо до такої форми роботи з батьками як батьківські вечори. Це форма роботи, яка якнайкраще згуртовує батьківський колектив.

Щодо термінів проведення, батьківські вечори проводяться декілька разів на рік та звичайно без присутності дітей. Особливістю таких вечорів є те, що батьки мають чудову нагоду поспілкуватися з батьками однокласників їхньої дитини, знайти відповіді на запитання, які перед батьками ставить власна дитина і життєві ситуації. Звичайно, що теми таких вечорів містять різну проблематику.

Під час таких вечорів батькам необхідно бути якомога відвертішими і дружніми, активно взаємодіяти з іншими батьками.

Теми таких вечорів є наступні: «Перші роки життя моєї дитини», «Друзі у школі у моєї дитини», «Сімейна спадщина та традиції» тощо.

Перевагою таких вечорів безсумнівно є висловлення своєї думки з запропонованих тем, обговорення проблемних питань, звернення уваги на найбільш суперечливі моменти у вихованні дітей батьками.

Досить цікаво проходять практичні заняття або майстер-класи. Смачна та корисна їжа для дитини, ідеї для дому, медична перша допомога, відпочинок з сім'єю, і багато інших тем майстер-класів дають можливість зацікавити та залучити батьків до спільної дозвільної діяльності з дітьми.

Хочеться зупинитися більш докладно на деяких інноваційних формах роботи з батьками, які наш педагогічний колектив використовує в роботі.

Цікавою і досить новою формою роботи з батьками є батьківські вечора. Батьківські вечори доречно проводити, коли класний керівник тільки почав формувати батьківський колектив класу, коли діти тільки переступили поріг початкової школи.

Батьківські вечори - форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив. Вони зазвичай проводяться 2-3 рази на рік або в присутності дітей, або без них.

Теми батьківських вечорів можуть бути наступними:

- Рік народження моєї дитини - яким він був, цей перший рік?
- Перші книжки дитини.
- Друзі моєї дитини.
- Свята нашої сім'ї.
- Вечір спогадів. Покарання і заохочення в нашій сім'ї.
- Питання дітей, які ставлять нас у глухий кут.
- Фотографії нашого дитинства.
- Як навчитися говорити спасибі своїй дитині?

Такі теми дозволяють не тільки висловлювати свою думку, але й почути щось корисне для себе в міркуваннях інших батьків, зробити певні висновки, чогось навчитися, взяти щось на озброєння в свій виховний арсенал. Батьківські вечори зближують сім'ї, дозволяють побачити дорослих і дітей в іншому світлі, допомагають подолати недовіру і ворожість у взаєминах дорослих і дітей.

Батьківські тренінги.

Батьківські тренінги - це активна форма роботи з батьками, які мають на меті змінити свою взаємодію з власною дитиною, зробити спілкування більш довірливим та щирим.

Завданнями таких тренінгів є:

- сприяння усвідомленню основних засад психічного розвитку дитини;
- розвиток вмінь будувати діалогічну взаємодію при вирішенні проблемних сімейних ситуацій;
- сприяння критичному осмисленню стійких стереотипних установок у сімейному вихованні;
- розширення і збагачення знання щодо ролі емоційної сфери у становленні особистості дитини та відпрацювання навичок емпатійного реагування на дитячу поведінку;
- виховування педагогічної компетентності батьків.

Успішність таких тренінгів залежить від того, як активно будуть брати у них участь батьки і як регулярно вони будуть їх відвідувати.

Частіше всього тренінги проводяться у формі дискусій, а особливо по проблемним питанням, далі готуються відповіді на питання по педагогічним проблемам. Питання вибирають самі батьки. Декілька родин можуть відповісти на одне запитання. Звичайно, що у них можуть бути різні думки, позиції, до того ж всі інші батьки не вступають в дискусію, а лише слухають та чи аплодують по закінченню обговорення чи доповнюють обговорення.

Експертами в батьківських рингах виступають учні класу, визначаючи, яка родина у відповідях на питання була найбільш близька до правильного трактування відповіді на запитання.

Також серед педагогів використовуються нетрадиційні форми проведення батьківських зборів.

Серед них: Збори – це ділова гра, яка має на меті виявити в ході гри уявлення батьків з означеної проблеми, шляхи та способи її вирішення, а так само сприяти об'єднанню батьківського колективу, формуванню доброзичливих і довірчих відносин між батьками та педагогами.

Робота батьків на зборах проходить за групами, які можуть бути такими: «діти», «адміністрація школи», «вихователі», «батьки», і у відповідності з отриманою назвою учасники виконуватимуть певну роль у грі. Групу експертів може очолити шкільний психолог. Кожна група готує свій аналіз проблеми та викладає спосіб її вирішення. Наприкінці гри визначається самооцінка учасників, в ході якої кожному батькові необхідно продовжити фразу: працюючи з групою, я зрозумів (а), що...

Збори - конкурси можуть бути проведені під такими назвами: «Тато, мама, я - читаюча сім'я» або «Папа, мама, я - спортивна сім'я», на яких, отримавши інформацію до роздумів про значення батьків у вихованні у дітей любові до книги і спорту, учасники можуть відразу продемонструвати свої успіхи в даних областях.

Збори - практикум не тільки знайомлять батьків з певними поняттями, але і в ході зборів навчають соціальним вправам, допомагають застосувати отриману інформацію на практиці. Наприклад, одна з тем таких зборів може називатися так: «Як допомогти дитині стати уважною», де учасники знайомляться з поняттям увага і її основними властивостями, вивчають і демонструють ігри та вправи з розвитку уваги.

Важливо, щоб розумові зусилля дитини, її пізнавальна енергія зустрічали доброзичливе ставлення та підтримку з боку старших не тільки в школі, але і вдома. Сім'я обдарованої дитини у всіх випадках має безпосереднє відношення до розвитку її особистості та обдарованості. Як би ми не розглядали вплив природно-обумовлених факторів, цілеспрямованого навчання та виховання на розвиток особистості та обдарованості дитини значення сім'ї залишається вирішальним.

Нагадаємо, що завданням сучасної школи є створення для дитини і батьків сприятливих умов для розвитку пізнавального та творчого потенціалу.

Вчитель координує зусилля не тільки для оптимального розвитку обдарованих дітей, чия обдарованість ще не проявилася, але й для батьків кожного з таких дітей.

Зміст співробітництва класного керівника з батьками включає три основних напрямки:

- психолого-педагогічна освіта батьків;
- залучення батьків до навчально-виховного процесу;
- участь сімей учнів в управлінні навчально-виховним процесом у школі.

Психолого-педагогічна освіта батьків можна організувати за допомогою наступних форм роботи:

- батьківські університети;
- конференції;
- індивідуальні та тематичні консультації;
- батьківські збори;
- тренінги.

Залучати батьків у навчально-виховний процес можна за допомогою наступних форм діяльності:

- дні творчості дітей та їх батьків;
- відкриті уроки та позакласні заходи;
- участь в організації та проведенні позакласних занять і зміцнення матеріально-технічної бази школи та класу;
- батьківське суспільне патрулювання;
- шефська допомога.

Участь батьків в управлінні навчально-виховним процесом можна організувати за допомогою наступних форм діяльності:

- участь батьків класу в роботі ради школи;
- участь батьків класу в роботі батьківського комітету та комітету громадського контролю;
- участь у роботі ради сприяння сім'ї та школі;

1.4. Значення спілкування для терапії стосунків між всіма учасниками навчально-виховного процесу

Система освіти на сьогодні вже себе вичерпала, не здатна створювати умови для справжнього розвитку і реанімувати її немає сенсу. Процесом навчання в школі незадоволені всі учасники, дітям складно і нецікаво

вчитись, вчителям важко вчити і виховувати, вони не встигають за процесом змін, не можуть мотивувати, отримують все меншу платню, все більше незадоволені своїм становищем. Батьки десять – п'ятнадцять років навчають дитину, яка після освіти не може знайти собі роботу і безпорадна перед життєвими проблемами. Досвід визначає, що потрібен реальний погляд на життя, а не накопичення дипломів. Незадоволена і держава, витрачає бюджетні гроші на освіту, а на виході має 80% випускників, неспроможних приступити до роботи. І якщо ще більше грошей вкладати у освітню галузь, поки не зміниться зміст освіти, ми будемо отримувати той самий ефект.

Школа планомірно формує невдахів. Їх кількість вже стає загрозою, як наслідок неправильного освітнього фундаменту. Безпорадність перед кризою суспільства, труднощі породжують паніку, агресію, депресію і призводить до ще більших проблем.

Виклад основного матеріалу. Інтереси розвитку нашої держави вимагають зростання соціальної ролі особистості, всебічного стимулювання і розвитку потенційних можливостей кожної особистості. Сьогодні, коли здійснюється активний пошук і оновлення всіх сфер суспільства, гостро відчувається потреба в людях, які володіють мистецтвом створювати здоровий психологічний клімат у колективі, вміють слухати і говорити з людьми, здатні вирішувати конфліктні ситуації, тощо. В багатьох випадках соціальна спрямованість особистості, вміння і навички взаємодії з навколишнім світом формуються перш за все навчальними закладами. Нажаль, освітня система втратила рівновагу і гармонію, ця проблема набула затяжного характеру. Зверху змінювати таку систему важко, або навіть неможливо.

У школі, а саме у класному колективі, завершується набуття особистістю соціального досвіду, здатності адаптуватись до змін, вміння стати суб'єктом власного розвитку. Саме в колективі учень одержує можливість порівнювати себе з іншими, координувати свої дії і вчинки, практично реалізуватись. Перебування і становлення обдарованого учня в системі спілкування класу – обов'язкова умова соціальної активності та особистісного розвитку. Але лише сприятливе становище може позитивно впливати на розвиток особистості, обдарувань, соціальне дозрівання, а несприятливе- послаблює впевненість у собі, породжує почуття недовіри до оточення, пасивність, гальмує розвиток.

Опитані вчителі загально-освітніх навчальних закладів вважають, що у взаємодії з учнями найчастіше проявляються такі індивідуально-психологічні особливості старшокласників:

- низький рівень розвитку комунікабельності;
- низький рівень розвитку потреби в спілкуванні;
- недостатній рівень вольової сфери, тобто: (недисциплінованість, незібраність, брак самодисципліни, самоконтролю, роздратованість).

Опитування обдарованих учнів показало, що вони теж незадоволені діловою взаємодією з учителями. На їхню думку, вчителі виявляють недовіру, мстивість, надмірну суворість, вимогливість, не рахуються з їхньою

думкою, завжди підкреслюють свою правоту. Діяльність зводиться до віддачі наказу і контролю за їх виконанням.

Як показує експериментальне дослідження, шкодить взаєморозумінню недоступність вчителя, намагання тримати учня на відстані, байдужість, брутальність, самолюбство.

Такий стан взаємодії гальмує як навчально-виховний процес, так і всебічний розвиток, формує безвідповідальність, формує втрату інтересу.

Тому однією з головних умов розвитку обдарованої дитини є спілкування. Саме через спілкування вона набуває життєвого досвіду та розвиває свої нахили.

Залежно від рівня довіри і взаєморозуміння, ефект спілкування може бути позитивним і негативним.

Позитивне – сприяє розвитку і є головним механізмом гармонізації особистості і засобом пізнання інтересів, схильностей, розкриття самого себе.

За останні роки на книжкових полицях з'явилося багато наукових та популярних робіт, присвячених вирішенню проблем спілкування у взаємодії вчителя і учня. Але збільшення кількості друку не допомагає вирішувати труднощі. Є багато чинників, які впливають на неуспішність взаємостосунків.

Наприклад, важливо, щоб учитель глибоко усвідомив свій професійний ідеал як своєрідну модель, на яку орієнтується в процесі самоосвіти, спілкування, виховання та самовиховання.

Так значна кількість науковців небезпідставно вважають, що в системі професійних цінностей учителя повинні синтезувати якості фахівців кількох профілів:

- професійні цінності лікаря (здоров'я життя), педагога (теорія навчання, виховання, управління навчальною діяльністю) і актора (вміти захоплювати, підтримувати увагу, інтерес);
  - управлінця;
  - організатора (мати практику організаційної діяльності);
  - фахівця (мати глибокі знання з свого предмету);
  - технолога (бути методистом, створювати педагогічні технології);
  - психологом (мати добре розвинену емпатією, гностичні здібності високий рівень спілкування, вміти об'єктивно оцінювати емоційний стан учня, його потреби, інтереси, прагнення, захоплення, характер, темперамент, здібності).

На сьогодні важливими і актуальними в роботі вчителя стали психотерапевтичні навички [4]. Є схожість між психотерапією та педагогікою. Передусім це специфічна форма спілкування. Бо працівники цих професій засобами спілкування прагнуть здійснити певний вплив: побудити до засвоєння знань, навичок, закріпити ті риси особистості, які допомагають протистоять життєвим труднощам, дійти до успіху. Ефективний вплив педагога має побічним результатом психотерапію, психокорекцію

особистості вихованця, а іноді вмілі дії вчителя спонукають до перевиховання.

Якщо під час уроку вчитель здатний не тільки передати знання, але й продемонструвати учням високу культуру міжособистісних стосунків, справедливість, такт, ентузіазм, разом із шляхетною скромністю-тоді безпосередньо наслідуючи такому вчителю-учні формуються духовно гармонічними, здатним розв'язувати конфлікти та життєві труднощі. А це значить що такого вчителя можна назвати психотерапевтом, цілителем душі. Не обов'язково лікувати, важливо навчити вдосконалювати психічне життя.

Педагогіка і психотерапія спираються на одні ті ж закономірності спілкування. Вдосконалення форм спілкування вимагають від вчителя сучасних психологічних знань. Врахування закономірностей важливе для самопізнання. Обов'язок учасника контакту - розібратись в першу чергу у самому собі. Така навичка дає можливість уникнути суб'єктивізму в оцінці інших.

У популяризації психологічних знань є одна особливість, яка стосується комунікації. Знання не мають сили, якщо не підкріплені практикою. Тоді вони просто накопичуються і стають питаннями компетенції. Тобто навичка формується у живому процесі спілкування.

На наш погляд, гуманізм виховання полягає не в тому, щоб не звертати увагу на дійсність і приписувати всім дітям одні і ті ж вроджені властивості і таланти, а в тому, щоб навчитись диференційовано підходити до дітей з різними вихідними даними, різними психічними властивостями. Враховуючи ці розбіжності формувати психопрофілактичну позицію-надати спеціалізовану допомогу практично здоровій дитині з метою попередження нервово-психічних та психосоматичних захворювань, а також полегшення гострих психотравмуючих реакцій. Мова йдеться не стільки про комунікацію взагалі, скільки про форми, рівні міжособистісної та внутрішньо групової комунікації, які мають надзвичайне значення для відновлювання нервово-психічного здоров'я.

Загально відомо, на першому місці за частотою захворювань знаходяться сьогодні серцево-судинні хвороби і якщо не джерелом, то пусковим механізмом є напружуючі моменти спілкування-розлади стосунків, сварки, сутички. З порушеннями у спілкуванні пов'язано і більшість неврозоподібних станів, розлади настрою, самопочуття, працездатності без причин, пов'язаних з органічними ураженнями.

Втрата здоров'я, наркоманія, види інших залежностей - результат неповноцінного міжособистісного спілкування, браку невимушеного контакту.

У роботі вчителя дуже важливо виділити грамотні форми спілкування, які благодійно впливають на душевне життя дитини, психологічний клімат учнівського колективу. Школа має допомогти оволодіти не тільки змістом навчальних курсів, але і гуманним характером взаємодії дорослих, щоб стати взірцем для наслідування.

Важливо збагатити педагога психотерапевтичними знаннями та навичками. Таким чином можна відкрити ще один міцний ресурс педагогічної праці, орієнтований на розвиток особистості своєї та учня. Сьогодні вчитель все більше випробовує на собі та усвідомлює вплив протилежних тенденцій системи шкільної освіти, що призводить до невротизації особистості, чим ще більше зумовлює потребу у психотерапевтичному впливі та допомозі. В шкільній практиці на вчителя звикли дивитися, як на службовця, який виконує певні функціональні обов'язки, під які підганяються його індивідуальні якості. Таким чином, вчителю надається можливість професійного просування, але неможливо реалізувати професійне зростання без особистісного. Умовою такого поєднання стає психотерапевтична освіта.

Аналіз досвіду вчителів-новаторів проясняє, що їх ефективність була пов'язана не стільки з особливими методичними прийомами в навчанні, скільки в умінні включити мотиваційну енергію учня. Це можливо лише при уважному спостереженні за особливостями учня та стимулюванні його здібностей. Не зайвим буде пригадати, що майже всі вчителі-новатори невимушено конфліктують з традиційною системою. Чутливість до особистості учня з'являється при умові відповідного відношення вчителя до себе як до саморозвиваючої усвідомленої особистості. Саме вчителі-новатори стихійно прокладають шлях до педагогічної психотерапії.

Науковими співробітниками Інституту обдарованої дитини НАПН України розроблено теоретичний-практичний курс соціально-психологічного тренінгу «Стимуляція життєвої та соціально-комунікативної активності вчителя в роботі з обдарованою дитиною».

Взявши за основу всебічний розвиток дитини, автором створено цілісну освітню систему соціально-педагогічного проектування та інтегрального супроводу учня загальноосвітніх навчальних закладів [2].

В інноваційній освітній системі використовуються сучасні методи вивчення стану здоров'я дитини та вісім проектно-модульних освітніх технологій з широким застосуванням інформаційно-комунікативних ресурсів.

Система створена з метою конструктивного впливу на всебічний розвиток кожної дитини та ефективний супровід освітніх навчальних закладів у співпраці вчителів, практичних психологів, медичних та соціальних працівників, учнів, батьків, державних та громадських організацій за їх тісною взаємодією. Саме організація такої взаємодії і дає можливість здійснювати вплив на розвиток учнів, а також надає можливість здійснювати комплексний моніторинг ефективності та результативності навчально-виховного процесу, відстежувати зміни у розвитку особистості. Це допомагає докорінно змінити підходи до розвитку учнів та їх обдарувань. Технології соціально-педагогічного проектування реалізовані в діагностично-проектувальному комплексі «Універсал 4 online» (далі – ДПК).

ДПК «Універсал 4 online» опробовано упродовж останніх трьох років в експериментальних навчальних закладах сімнадцяти регіонів України.

Вищевказаний комплекс не має аналогів. Його впровадження в систему освіти України дозволяє всім учасникам навчально-виховного процесу докорінно змінити свої погляди і підходи до взаємодії між собою. За такою умовою відкриваються нові, широкі можливості для організації та проведення системного, цілеспрямованого навчально-виховного процесу. В основу цієї системи покладено:

- здійснення комплексної діагностики усіх учасників навчально – виховного процесу;
- здійснення всебічного аналізу виявлених проблем та потенційних можливостей;
- конструювання стратегічних завдань та конкретизації тактичних задач розвитку;
- формування банку навчально-виховних програм;
- створення навчально-виховних проектів;
- здійснення проектно-модульного планування діяльності навчального закладу;
- створення сценарія навчальних занять і виховних заходів з особистісно-зорієнтованим, особистісно-розвивальним змістом та елементами психолого- педагогічних тренінгів;
- здійснення моніторингу ефективності та результативності навчально – виховного процесу;
- прогнозування особистісного розвитку учня;
- створення за результатами діагностики характеристик на учня, групи та класний колектив;
- надання рекомендацій щодо адекватного супроводу учнів.

Окрім того, є можливість дистанційно надавати методичним та медичним службам фахову консультацію для вчителів, учнів та їх батьків. Таким чином, результати використання ДПК засвідчують, що впровадження цієї системи в практику позитивно впливає на динаміку психосоціального та духовного особистісного розвитку більшості учнів, зберігає їхнє здоров'я і створює умови для розвитку обдарувань кожної особистості.

Зашореність архаїчними догмами та стереотипами, які отруюють особисте життя і життя тих підопічних, що закінчують школи не збагаченими, а спустошеними. Тому вкрай важливо, в першу чергу навчити самих педагогів говорити про свої неприємності. Тільки уважно прислуховуючись до себе можна навчити чути іншого. Позбавитись звички «насилувати» себе та інших, виражати свої почуття без образи, агресій і конфліктів, контролювати свій гнів, вчити виражати душевний біль прийнятними засобами. Важливо кожному педагогу розуміти природу невротичних розладів у дітей, які виникають під впливом індивідуально значущих психотравмуючих життєвих обставин, щоб запобігти подальшій травматизації [5].

Педагог може допомогти розвитку особистості дитини та створити умови для розвитку її здібностей. Для цього потрібно навчити дитину

відчувати свої бажання, слідувати за своєю мрією, вміти визначати мрію і бажання. Розвивати відкритість, мужність висловлювати свою думку і ставлення до інших.

Навчити уникати бажання здаватися хорошим, щоб забезпечити статусне місце в групі. Бо це є перепорою у спілкуванні.

Коли присутній страх зіпсувати стосунки із значущими людьми, дитина примушує себе мовчати, змовчувати коли неприємно. Таким чином дитина навчає себе подавляти свої істинні бажання в угоду інших, не виражає свою точку зору. Розвиток зупиняється. Дитину важливо навчати давати зворотній зв'язок. Ці навички є запорукою щирого, живого, відкритого спілкування. Відповідальність за їх формування лежить на дорослому.

Не потребує доведення істинна, що допомогти розкритись обдаруванням дитини, підтримати обдарованого учня може тільки обдарований вчитель, психічно здорова, доросла особистість. Проблемний вчитель може навчити і насадити свої проблеми. Застерегти це явище, допомогти знайти свою власну самість, прийти до розуміння істини, допомагають розроблені нами тренінги для вчителів, учнів та їх батьків. Набуття вміння взаємодіяти з навколишнім світом, особистого соціального досвіду здатність адаптуватися до змін, вміння стати суб'єктом власного розвитку і є основним завданням нашої діяльності.

РОЗДІЛ 2. ТРЕНІНГОВІ ЗАНЯТТЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

2.1. Тренінгові заняття для батьків.

2.1.1. Тренінг: «Давайте почнемо з себе»

Мета тренінгу: підвищення психологічної компетентності батьків у питанні виховання та розвитку ефективних навичок комунікації з дітьми, згуртування групи учнів, формування довіри один до одного.

Завдання:

- зміна неадекватних батьківських ставлень,
- посилення здатності батьків до розуміння емоційного світу своєї дитини,
- оптимізація форм батьківської взаємодії в процесі виховання дітей.

Хід заняття:

1. Знайомство.

Всі сидять по колу. Кожен учасник тренінгу називає своє ім'я та охарактеризовує себе одним словом.

2. Ігра на згуртування

Слова тренера : «Встаньте в один ряд, візьміться за руки. Перший в шерензі обережно закручується навколо своєї осі та тягне за собою інших, поки не вийде з цього своєрідна «спіраль». У такому положенні учасники повинні пройти деяку відстань.

3. Міні-бесіда.

Слова тренера: «У кожного з Вас (і у мене) є сердечко (сердечка вирізані з яскравих листівок), помістіть його в чашу і назвіть якість, якою ви хочете наділити вашу дитину? (За допомогою скотча, батьки, називаючи якість, «поміщають» сердечко в чашу).

- Подивіться, яка яскрава, красива душа у дитини! А якими мають бути дорослі люди, серед яких живе дитина, щоб ця чаша не розплескалась, не розбилась, а стала ще багатшою?

- Але хто з нас не без гріха? У кожного є негативна риса характеру, яка заважає нам бути кращими. У одного це лінь, в інших-жадібність, лінощі, марнословство, боягузтво...

Є такий вираз «Головна помилка батьків у тому, що вони намагаються виховувати дітей, не виховуючи себе».

Давайте тут і зараз спробуємо позбутися хоча б однієї вади. Напишемо кожен на листку цю рису. Тепер треба кинути цю погаду рису у смітник (смітником може бути що завгодно, будь-то тарілка або піднос)

4. Гра «Обмін місцями».

- необхідно встати та помінятися місцями з тим, у кого одна дитина,
- з тим, хто часто грає зі своєю дитиною,
- з тим, хто часто цілує свою дитину,
- з тим, хто часто читає своїй дитині,
- з тим, хто часто хвалить свою дитину.

5. Гра «Прислів'я»

Батьки діляться на 2 групи, кожний бере собі прислів'я та намагається пояснити, що означає те чи інше прислів'я:

- «Без кореня і трава не росте»
- «Не ми на дітей схожі, вони на нас»
- «Похвальне слово гниле буває»

6. Обговорення «Добре та погане»

Батьками обговорюються проблеми, з якими вони стикаються під час виховання дитини, також йде дискусія на тему різних типів виховання, переваг та недоліків кожного типу виховання.

7. Релаксація для батьків «Очищення від тривог»

Слова тренера:

«Ми іноді дуже втомлюємося, і тоді хочеться відпочити...

Сядьте зручніше, закрийте очі і намагайтесь уявити собі незвичайну подорож.

Ви задоволені і заспокоєні. Ви з радістю вдихаєте свіже повітря. Легкий вітерець пестить ваше волосся, обличчя, тіло. Тіло ніби розчиняється в повітрі, стає легким і невагомим. Вам дуже добре. Вітерець наповнює ваш мішок радістю, добром, любов'ю ...

Все це багатство ви віднесете в свій будинок і поділіться зі своїми дітьми, рідними, друзями. (Пауза не менше 30 сек)

Тепер можете відкрити очі і посміхнутися - ви вдома і вас люблять.»

8. Гра «Чарівний капелюх».

Мета гри: навчити батьків говорити компліменти.

Слова тренера «Поки звучить музика, передаємо капелюх по колу, коли музика зупиняється, той, у кого він залишився, одягає його на себе та каже комплімент будь-кому, хто стоїть у колі.

Той батько, хто отримав комплімент має сказати слова вдячності та сказати, чи подобається йому це. Далі кожна дитина підходить до свого батька.

9. Вправа «А моя дитина...»

Кожен батько одним прикметником каже, якими гарними якостями наділена її дитина. Група відповідає батьку, що за неї дуже раді. Таким чином, кожен має змогу звернути увагу на позитивні якості своєї дитини.

10. Вправа «Подарунок»

Дітям та дорослим пропонується подарувати один одному серце, яке вирізане з паперу та подарувати його.

Далі йдуть слова тренера «Давайте підведемо підсумки нашої зустрічі. Хто ж є мандрівником, здатним врятувати людство? Дитина. -Яким має бути цей мандрівник? -Шляхетною людиною. -Хто ж виховує її? -Ми, дорослі.

-Наше завдання виховувати Благородну Людину.

Але перш ніж виховувати дитину, нам варто почати виховувати себе!

Завершення тренінга.

Кожен плескає в долоні один одному.

2.1.2. Батьківські збори з елементами тренінгу «У сімейному колі»

Мета тренінгу: розвиток сімейної взаємодії та співпраці сім'ї та школи, посилення ролі сім'ї у виховному процесі, об'єднання класного колективу.

Обладнання: фломастери, олівці, ручки, стікери, магніти, папір

Хід зборів

1. Вступне слово вчителя.

Наш світ сповнений відчаю та протиріч, на кожному кроці ми стикаємося з відчуженістю, не людяністю один одного. Але не будемо забувати, що також в кожного з нас є дім, де на нас чекають, хвилюються, люблять. Та щоб з нами не сталося, рідні завжди чекають на нас. Саме в родині ми вчимося сімейному затишку, любові, повазі, відповідальності та турботі.

2. Пісня «Батьківське коло»

Звучить пісня «Батьківське коло»

3. Привітання

Кожен з учасників вітає один одного по колу по-різному, а саме: сказати один одному дружньо «Привіт», потертися спинами, потиснути руки один одному, обнімаємося, вітаємося кінчиками пальців, дружньо присідаємо.

4. Гра «Екзамен»

Тренер каже «Наступне наше завдання з'ясувати, наскільки добре ви знаєте один одного». Всім учасникам роздають листки, на яких батьки та діти одночасно незалежно один від одного відповідають на запитання ведучого. Відповідати потрібно не про себе самого, а про свого батька чи дитину.

Орієнтовні запитання:

- улюблена їжа, улюблене свято, улюблені пісні тощо.

Після цього всі відповіді звіряються.

Загалом, можна порахувати відповіді так:

А) помилка-означає повне взаєморозуміння та довіру

Б) 2-3 помилки-необхідно трохи більше приділити часу один одному.

В) більше 4 помилок-необхідно замислитись, а чи достатньо я знаю свою дитину, батька. Чи достатньо часу ми приділяємо один одному?

5. Інсценування пісні.

6. Вправа «А чому б ні?»

Слова тренера «Ми знаємо, що часто в сім'ях виникають розбіжності, суперечки, давайте утворимо 2 групи».

Батьки та діти утворюють групи. Діти повинні скласти список, за що їх найчастіше дорікають батьки. Батьки в свою чергу складають список, за що вони лають дітей. Після заповнення списків, діти та батьки діляться враженнями від прочитаного. Разом вони знаходять відмінності та однаковості. Після знаходження розбіжностей, батьки та діти намагаються знайти вихід з конфліктних ситуацій разом.

7. Вправа «Герб нашої родини»

За короткий час батьки мають змогу придумати свій символ або герб сім'ї.

Після цього кожна родина відповідає, чому саме такий герб або символ та показують групі свою роботу.

8. Гра «Гусениця»

Слова тренера «Зараз ми з вами станемо однією великою гусеницею. У цій гусениці багато ніг, але одне тіло. Гусениця - це ніби наша сім'я, адже сім'я складається з декількох людей, всі вони є єдиним цілим, бо об'єднані любов'ю один до одного». Кожен учасник долучається до виконання вправи. Після проходить обговорення, що саме сподобалось, що ні та як зробити так, щоб сім'я дійсно була об'єднана.

9. Вправа «Любов навкруги»

Кожен учасник заздалегідь отримує приготовлений папір, на якому намальовано сонечко. У центрі цього сонечка необхідно написати своє ім'я, ім'я батька чи дитини. На кожному променці сонця необхідно перерахувати всі прекрасні якості своїх дітей чи батьків.

Потім всі учасники показують своє сонечко та зачитують те, що написали один одному.

10. Вправа «Мій сад»

На дощці плакат, на якому намальовано дерево. Всім учасникам роздаються яблука (наприклад, червоні-батькам, жовті-дітям), на яких всі пишуть відповіді на запитання. Орієнтовні запитання: - Що ви думаєте про нашу зустріч? - Що вам сподобалось, а що ні? - Чи маєте ви бажання змінювати свою сім'ю? Потім жовті яблука приклеюються на дереві, червоні – під деревом.

11. Заключне слово тренера.

12. Пісня «Як здорово, що всі ми тут сьогодні зібрались».

2.1.3. Тренінг «Батьківська ефективність»

Мета тренінгу: стимулювання роздуму про сімейні цінності та обговорення в сімейному колі їх значущості.

Завдання:

- викликати розуміння унікальності сім'ї серед інших спілок, почуття гордості від приналежності до неї;

- створювати активну творчу атмосферу і позитивний настрій у групі.

Обладнання: аркуш ватману, фломастери, м'яч, картки з назвами емоційних станів, гуаш, пензлики, папір, листи зошитів.

Хід заняття

- Привітання учасників тренінгу.

Прийняття правил, за якими працюватиме група, які не можна порушувати в процесі всього заняття (для цього знадобляться - ватман і маркер).

• Знайомство

Стоячи в колі, ведучий передає м'яч по колу учасникам по черзі:

- Назвіть своє ім'я, сімейний стан, професію, кілька слів про свою дитину.
- Чого очікуєте від цього заняття?

3. Вправа «Асоціації».

Слова тренера: «Зараз пограємо в асоціації. Я підйду до кожного з вас і почну фразу, а ви намагайтеся її закінчити. Відповідати треба швидко, перше, що спало на думку: - Це було давно, але я ..., - Мій ідеал чоловіка ..., - Мені в моєму житті зустрічалися ...тощо.

Які почуття викликало цю вправу? Учасники діляться враженнями.

4. Вправа «Карті»

У центрі на стільці колода карт з назвами певних емоційних станів. Учасникам необхідно продемонструвати ці емоції без слів за допомогою пантоміми. Якщо карта відгадана, то вона йде у відбій, якщо - ні, гравець забирає її собі. Виграє той, у кого найменше карт.

5. Вправа «Ролі».

У коло запрошуються дві пари. Всім іншим зав'язують очі хусткою. Парам розвішують прищіпки по чотири штуки. Включається музика - учасники повинні якнайшвидше зібрати максимальну кількість прищіпок поки звучить музика. Після виконання вправи, враження учасників - в якій ролі було комфортніше.

6. Вправа «Релаксація».

Слова тренера: «Крапніть крапельку фарби на папір і «видуйте» малюнок за допомогою трубочки. Змочіть лист паперу водою і намалуйте що хочете, слідуючи своїм емоціям. Листи в коло, учасники проговорюють - на що схоже, свої відчуття в ході виконання завдання».

7. Вправа «Довіра»

Слова тренера: «На підлозі штапик, учасники шикуються вздовж нього. Я вимовляю питання і той, хто відповідає на нього ствердно - переступає межу. Думати - кілька секунд. - Чи боїтеся ви самотності? Чи вважаєте ви своє сімейне життя - вдалим? Чи буваєте ви часто зачеплені поведінкою свого чоловіка (дружини)? Вам хочеться мати багато дітей? Ви непробачно багато часу віддаєте роботі на шкоду спілкуванню з дітьми?»

8. Вправа «Уяви себе»

Слова тренера: «Запишіть у стовпчик 4 літери: АГКР. До кожної букви напишіть цифри від 3 до 7. До кожної групи (буква і цифра) додайте назву якоїсь тварини, птаха, комахи. Тепер по 3 якості, які на ваш погляд їх характеризують. Цифри говорять, на якому місці у вашому житті вони знаходяться, а тварини, птахи, комахи з написаними вами якостями - це те, як ви уявляєте себе у відповідних життєвих процесах.

9. Вправа «Приємні враження»

Слова тренера: «Стоячи в колі, тримаємося за руки. Яке враження від роботи? Які почуття виникають зараз? Усім дякую, до побачення».

2.1.4. Семінар - тренінг для батьків «Шляхи формування безконфліктних взаємин з дітьми».

Мета: навчання розуміння умов внутрішніх мотивів дитини, допомоги в побудові нормальних відносин з дитиною.

Форма проведення: семінар-тренінг.

Хід заняття

(звучить спокійна музика, стільці розставлені по колу)

1. Вправа - привітання «Я радий вас бачити сьогодні...»

Батьки сидять по колу, в руках у ведучого клубок. Говорячи фрази «Ось так, як цією ниткою, всі ми пов'язані спільною проблемою - як сформувати позитивні відносини з дітьми, як знайти шлях до безконфліктної поведінки. Сьогодні ми разом спробуємо розібратися в цій проблемі». Цей клубок передається по колу всім батькам. Клубок розмотується по колу.

Теоретична частина.

Ведучий розказує про те, що батькам може здатися несподіваним той факт, що дітям потрібні порядок і правила поведінки в сім'ї, вони хочуть і чекають їх! Правила і розумний розпорядок дають дитині відчуття безпеки, впевненості. І якщо з цього приводу у вас існують проблеми, то швидше за все справа не в самих правилах, а в способах їх «впровадження». Далі ведучий каже «Тому сьогодні ми розглянемо правила, за допомогою яких можна налагодити і підтримати в сім'ї безконфліктну дисципліну».

2. Правила (вивішуються по черзі на дошці)

Обговорення ситуацій в групах (батькам роздаються листки з описом ситуацій).

Інструкція: Ведучий просить прочитати опис кожної ситуації, визначити, в чому помилка батьків та знайти варіант більш дієвого висловлювання.

1. Дитина зазвичай повертається зі школи раніше батьків. Тому батьки кажуть їй: «Як тільки ти приходиш додому, відразу ж роби прибирання в своїй кімнаті!»

(Відповідь: «Прибери в своїй кімнаті до мого повернення». Не слід вимагати виконання відразу ж.)

2. Батьки кажуть своїй дитині: «Забудь про прогулянки. Ми дозволимо, коли ти будеш нас слухатися»

(Відповідь: «Ми переживаємо за тебе, тому приходь додому вчасно»)

3. Батьки кажуть своїй дитині: «Не проси грошей, ти все одно витратиш їх даремно! «

(Відповідь: «Розумно витрачай гроші, які дають тобі на кишенькові витрати. Інших грошей не буде»)

Після обговорення ситуацій та обміну думками психолог робить висновки:

- будь-яку інформацію можна піднести в позитивному ключі;

- діти, слухаючи, що їм говорять, отримують інформацію про те, як треба поводитися;

- висловлювання, що сприяють підвищенню самооцінки дитини, також формують у неї почуття відповідальності.

Тренер розповідає про причини відхилення в поведінці дітей.

Причини відхилення в поведінці дітей (наочно вивішується по черзі на дошці)

1.Боротьба за увагу.

Якщо дитина не отримує уваги, що їй так необхідна для нормального розвитку та емоційного благополуччя, то вона знаходить свій спосіб її отримати: вона не слухається.

2. *Боротьба за самоствердження.*

Це боротьба проти надмірної батьківської влади і опіки.

3. *Бажання помститися.*

Діти бувають часто ображені на батьків, наприклад, якщо мати розійшлася з батьком, або дитину відлучили від сім'ї (бабуся-опікун), або батьки приділяють більше уваги молодшому в сім'ї. У глибині душі дитина переживає і навіть страждає, а на поверхні все ті ж протести, неслухняність.

4. *Втрата віри у власний успіх.*

Дитина переживає неблагополуччя в якійсь одній області, а невдачі у неї виникають зовсім в іншій. Наприклад, у хлопчика не склалися стосунки в класі, а наслідком стало запущене навчання. Це відбувається через низьку самооцінку дитини. Накопичивши гіркий досвід, дитина втрачає впевненість у собі і приходиться до висновку: «Нема чого намагатися, все одно нічого не вийде». Це - в душі, а поведінкою вона показує: «Мені однаково ...»,

«Нехай буду поганою ...».

3. Вправа «Емоційне сприйняття».

Тренер пропонує батькам закрити на хвилину очі і уявити, що вони зустрічають свого кращого друга (подругу) та показати як йому раді та що він близький. Далі тренер просить уявити, що це ваша власна дитина, що вона приходить зі школи і спробувати показати, що раді їй бачити.

Далі тренер каже: «Уявили? У чому різниця? Чи завжди ми показуємо нашим дітям свої почуття?».

4. Вправа «Чаша почуттів».

Кожен батько по черзі виймає з чаші листочок з яким-небудь почуттям, зачитує вголос. Далі тренер каже «Ми допоможемо нашим дітям спілкуватися з нами, якщо наше ставлення до них буде включати: прийняття, увагу, визнання (повага), схвалення, теплі почуття, розуміння, любов, довіру, підтримку, гумор. Моделюючи своє ставлення до дітей у відповідності з вказаними принципами, ми навчимо їх встановлювати добрі стосунки з ровесниками та іншими людьми».

Висновок.

Пам'ятки- рекомендації (лунають всім батькам)

1. Вибудуйте позитивні відносини між Вами і дитиною.

2. Розмовляйте з дитиною дружелюбно, в поважному тоні.

3. Стримуйте свій критицизм і створюйте позитивізм у спілкуванні. Тон повинен демонструвати тільки повагу до дитини, як до особистості.

4. Будьте одночасно тверді й добрі. Дорослий повинен бути доброзичливим і не виступати в ролі судді.

5. Контроль над підлітком вимагає особливої уваги дорослих. Відповідь - гнів рідко призводить до успіху.

6. Підтримуйте підлітка. На відміну від нагороди підтримка потрібна навіть тоді, коли він не досягає успіху.

7.Майте мужність. Зміна поведінки вимагає практики й терпіння.

8.Демонструйте взаємну повагу. Дорослий повинен демонструвати довіру до підлітка, впевненість в ньому і повагу до нього як до особистості.

Успіхів Вам!

2.1.5. Тренінгове заняття для батьків обдарованих учнів «Дитина... як її краще зрозуміти? Як уникнути конфліктів та непорозуміння?»

Мета тренінгу: створити доброзичливу атмосферу у групі батьків; встановити порозуміння між поколіннями; набути навичок рефлексії у спілкуванні з дітьми; удосконалити навички ефективної взаємодії.

Ресурси: магнітофон, плакати, стікери, маркери, аркуші формату А4, скотч, ножиці (за кількістю учасників).

Рефлексія (10 хв)

Мета: визначити установки та думки щодо тренінгової форми роботи і взаємодії учасників.

Тренер розповідає, що у кожного тренінгу є вступна частина - обговорення, налаштування на роботу, знайомство та пропонує батькам окреслити свій настрій зараз, назвати ім'я, в якому класі навчається дитина, як її звати.

1.Знайомство (20 хв)

Мета: згуртувати групу, презентувати себе, створити доброзичливу атмосферу.

Тренер говорить: « Вам усім відомо, що таке інтерв'ю. Зараз ми спробуємо взяти інтерв'ю одне в одного, поставивши кілька запитань». Запитання ставляться будь-які. Коли завершуються питання, тренер каже: - Які почуття у вас виникали під час виконання вправи? - Чи важко було виконувати це завдання?».

2.Правила роботи у групі

Мета: актуалізувати правила групової роботи.

Матеріали: плакат з основними психологічними правилами взаємодії на тренінгу.

Тренер пропонує актуалізувати правила роботи у групі, які допоможуть комфортно почуватися й ефективно працювати кожному. Психолог демонструє і зачитує правила. Якщо група додає чи видозмінює якісь із них, тренер відображає це на плакаті: відкриті новим враженням; приймаємо іншого, як себе; нікого не критикуємо; не боїмося бути самим собою; взаємно підтримуємо одне одного; працюємо «тут і тепер»; не обговорюємо поза групою того, що відбувається в ній.

3.Вправа «Очікування»

Мета: визначити сподівання й очікування від роботи у групі.

Матеріали: прикріплений плакат «Оберіг», стікери-квіточки.

Перед початком роботи тренінгової групи психолог прикріплює на дошку плакат, на якому зображений оберіг. Кожен учасник отримує стікер-квіточку, на якому записує свої очікування. Після того, як усі учасники

зроблять це, вони по черзі підходять до плаката, зачитують свої очікування і прикріплюють стікери до оберегу.

Наступним кроком є виконання методики «Як ви розумієте свою дитину» (див. додаток 1)

4. Вправа «Фантазія»

Мета: налаштувати учасників на розуміння бажань дітей різного вікового періоду, отримати зворотний зв'язок від дітей.

Матеріал: плакати.

Тренер пропонує сісти зручніше, заплющити очі та спробувати уявити собі те, про що говоритиметься.

До уваги! Щоб учасники змогли відтворити уявний образ за словами тренера, читати текст слід повільно, з паузами та музичним супроводом.

Психолог. Сядьте зручно. Зробіть кілька спокійних вдихів. Скажіть собі: «Мені добре». Заплющте очі, подумки поверніться до свого дитинства. У кожному віці людина має чогось навчитись, має свої прагнення, мрії та бажання. Я називатиму певний вік, а ви уявіть собі, чого має навчитись людина в цьому віці, до чого прагне, чого бажає. Отже, дошкільне дитинство... початкова школа... середня школа... юність... Помандруйте ще мить у цьому часі... А зараз зробіть глибокий вдих, поверніться у цей час, у цю хвилину, в цю кімнату, розплющте очі.

До уваги! Стежте за динамікою групи, і якщо треба, обговоріть відчуття.

На наступному етапі учасників об'єднують у три мікрогрупи (листок, стебло, квітка). Кожна група методом жеребкування отримує завдання в конвертах та формулює бажання, прагнення та сподівання певного вікового періоду (дитинство, підлітковий вік, юність). Після презентації групової роботи учасникам пропонують прослухати інтерв'ю з дітьми кожного вікового періоду та на фліп-чарті порівняти думки батьків і дітей.

Учасники по колу висловлюють свої враження від роботи, обмінюються думками щодо можливих бар'єрів у спілкуванні.

5. Вправа «Ліпимо вареники»

Тренер пропонує всім стати в коло, покласти руки одне одному на спину та пригадати рухи, які робить господиня, коли ліпить вареники, спробувати повторити усім разом, а потім передати одне одному гостинець.

Інформаційне повідомлення

Світ дітей існує поряд зі світом дорослих, у тому самому фізичному просторі, але часто ми, дорослі, виявляємося «сліпими» до життя наших дітей. Найчастіше причиною нерозуміння наших дітей є небажання прислухатись до їхніх думок, надмірна гіперопіка, недовіра, ігнорування їхніх бажань, батьківський егоїзм.

6. Вправа «Кроки до серця дитини»

Тренер об'єднує всіх у дві мікрогрупи (можна і більше - залежно від кількості). Учасники першої мікрогрупи отримують завдання визначити камені спотикання, які спричиняють нерозуміння дітей. Друга мікрогрупа міркує про конструктивні шляхи, які ведуть до серця дитини. Потім усі презентують свої напрацювання.

- Що вам було легко, а що важко виконувати?

Аналізуємо очікування

Мета: провести оцінку результатів тренінгу.

Тренер привертає увагу до плакату очікувань і питає, наскільки справдились очікування кожного.

Підсумок заняття:

Психолог дякує за участь у тренінгу.

2.2. Тренінгові заняття для педагогів

2.2.1. Лекція «Причини виникнення бар'єрів у спілкуванні між педагогами та батьками»

Мета: відпрацювання навичок встановлення і підтримки ефективного контакту, необхідного для вирішення змістовних завдань.

Матеріали: планшети з цитатами: «Найголовніша розкіш на землі - це розкіш людського спілкування». (Антуан де Сент Екзюпері).

Хід заняття

1. Вправа-активатор «Поміняйтеся місцями, хто ...»

2. Вступна бесіда

Вимовити такі фрази («Мені не байдужі успіхи дитини»; «Мені хотілося б більшої відвертості в нашій розмові») з відтінками іронії, докору, виклику, байдужості, вимогливості, доброзичливості. По ходу вимови тренери можуть повідомити, який тон допоможе їм досягти мети.

3. Вправа «Діалог з ролями»

Вибираються п'ять людей, які бажають відпрацювати вміння домовлятися. Їм на голову надягають обідки з їх роллю, яку вони не бачать. Мета учасників: домовитися про що-небудь не виходячи з рамок ролі кожного учасника. Спостерігачі фіксують вербальні та невербальні реакції гравців і відповідність їх ролей.

Ролі: погоджуйтеся зі мною, ігноруйте мене, заперечуйте мені, захоплюйтеся мною, дивуйтеся мені.

Рефлексія

Учасники озвучують свої почуття, думки, і що змінилося, коли ви зрозуміли яка ваша роль? Глядачі роблять висновки про те, що допомагало бути успішним у діалозі та що заважало (нав'язана роль, стереотип відносини).

4. Міні-лекція: «Торт спілкування»

Процес спілкування образно можна порівняти з дворівневим тортом. Якщо верхній рівень - це сфера усвідомленого спілкування, яку всім видно і зрозуміло: жести, міміка, пантоміма, зміст слів, то глибинний рівень спілкування, найчастіше не усвідомлюється, тут відбувається прийняття іншого, і основну роль несуть установки, які визначають наші позиції в спілкуванні, а саме:

- Я хороший - ти поганий (позиція зверху)
- Я поганий - ти хороший (позиція знизу)
- Я хороший - ти хороший (позиція на рівних)

Якщо дивитися спілкування в контексті з батьками, давайте проаналізуємо, хто яку позицію найчастіше використовує? Підніміть руки хто користується установкою 1, 2, 3. Що вона означає? (1 – повчання, перевага; 2 – запобігливість – внутрішнє побоювання, 3 – прийняття іншої людини, спілкування на рівних).

З якої позиції краще вести розмову, де буде більш ефективне спілкування?

Спілкування – це діяльність, і як будь-яка діяльність піддається аналізу:

- Що я відчуваю, що відчуває інший?

- Яким шляхом йде розмова (співпраця чи суперництво)?

Цей аналіз проходить згорнуто - в діалозі з самим з собою. Кожен з нас несе конфліктогени, оскільки не може правильно відреагувати, амортизувати: що я відчуваю? Мене розуміють або не розуміють?

Наш ресурс у спілкуванні - це постійна рефлексія: на що я розраховую, які почуття я викликаю? Таким чином, кожен вчитель має бути чарівником, яка вміє керувати спілкуванням. А для цього ми повинні володіти технікою «Активного слухання»

5. Міні-лекція Що таке «активне слухання?»

Видача пам'ятки «Правила активного слухання»

Згідно з твердженнями психолога Еріка Берна, в кожній людині «живуть» три «Я».

Позиція «Я» в ролі «батька» - прагнення керувати, підкоряти, брати відповідальність на себе. Формується до 5 років, копіюючи поведінку своїх батьків, які закладають установки «повинна», «не можна»

Позиція «Я» в ролі «дорослого» - підкреслення стриманості, розуміння інтересів іншого і гнучкий розподіл відповідальності між собою і партнером по спілкуванню. Характерна особливість позиції - доцільність у всьому.

Позиція «Я» в ролі «дитини» - позиція особливої чутливості, вразливості, залежності і підпорядкованості. Це наші сильні почуття, які супроводжуються установкою «хочу негайно!».

У міжособистісному контакті людині властиво займати одну з трьох названих позицій, що визначається особливостями характеру спілкування.

Педагогу, що вступає в контакт з батьком, важливо знайти правильну позицію. У спілкуванні можуть використовуватися всі три позиції.

6. Вправа на зміну рольової позиції у спілкуванні

Фрази для вправи: «Коли-небудь ви зрозумієте, що мої вимоги до дитини були справедливими»; «Якщо вам не буде складно, мені хотілося б поговорити про вашу дитину», «Вам, безсумнівно, відомі успіхи вашого сина (доньки) в математиці», «Будь ласка, вислухайте мене, якщо у вас є час» (можна використовувати власні фрази).

Кожна фраза повинна вимовлятися у всіх трьох рольових позиціях. Якщо наступному учаснику проголошення здається непереконливим, він просить повторити фразу ще і ще раз.

7. Міні-лекція «Важливі засоби спілкування»

«Найголовніша розкіш на землі - це розкіш людського спілкування».
(Антуан де Сент Екзюпєрі).

- Якщо ви хочете краще розуміти себе і бути впевненою людиною, розуміти інших людей, орієнтуватися в складному світі людських взаємин і бути успішними в спілкуванні, якщо для вас важливе почуття емоційного комфорту, то важливо враховувати: засоби спілкування, тобто слово, міміку, жести, інтонацію голосу, очі.

8. Вправа «Рюкзачок»

Кожен учасник передає один одному уявний «рюкзачок щастя».

2.2.2. Міні -модуль: «Сімейні конфлікти»

Мета: підвищення батьківської ефективності в дитячо - батьківських відносинах, поліпшення партнерської взаємодії, співпраці сім'ї та школи.

Завдання:- ознайомити батьків з причинами виникнення конфліктів у сім'ї;

- оволодіння батьками прийомами конструктивного спілкування через ігрові методи;

- розширити можливості позитивного встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування з дітьми.

Обладнання: музичний супровід «Звуки лісу». Ароматерапія (ефірне масло, лаванда, лимон). Пам'ятки з правилами. Ватман, буклети, білі аркуші паперу формату А-4. Кольорові олівці, фломастери, маркери, буклети, тест К. Томаса «Конфліктна Ви особистість?».

Зміст міні-модулю наведений нижче в таб. 2.1.

Таб.2.1.

СЮЖЕТНА ЛІНІЯ

№	Зміст міні-модуля	Час	Виконавці
1	Духовно естетичний етап. Слово тренера: «Шановні батьки! Сьогодні у нас незвичайне заняття. Тема заняття «Сімейні конфлікти». Щоб воно пройшло успішно, давайте влаштуємося зручніше і підготуємо себе, виконавши кілька вправ.	1хв.	Група
1/1	Ароматерапія (лаванда, лимон) Я зараз запалю свічку, а ви вдихайте аромати. Аромати очищують та відновлюють, зміцнюють енергію і наповнюють думки спокоєм.		група
1/2	Вправа «Голуб настрою» Інструктаж: перед вами макет голуба, виберіть пір'їнку, яка відповідає вашому емоційному стану зараз, і прикріпіть до голуба. Кольори: жовта пір'інка - комфорт; блакитна - щось середнє між комфортом і	1 хв.	Група

	дискомфортом.		
1/3	Вправа «Порівняння» Інструктаж: учасники об'єднуються у два кола, зовнішній і внутрішній. Число учасників в обох колах однаково. Представники зовнішнього кола говорять своїм партнерам фразу, яка починається зі слів: «Ми з тобою схожі ...».	8 хв.	Група
2	Установочно-мотиваційний етап	5 хв.	Група
2/2	Повторення правил, за якими працює група. Інструктаж: Я буду кидати м'яч одному з вас, ви повертаєте його, і називаєте правило, за яким ми працюємо Повторення правил: 1. Доброзичливість. 2. Не перебивай того, хто говорить. 3. Активність. 4. Конфіденційність. 5. Чесність і правдивість. 6. Тут і зараз. Ці правила допоможуть нам у нашій роботі.		
3	Змістовно– пошуковий етап	25 хв.	Група
3/1	Вправа «Асоціація»: Тренер каже «І так, ми сьогодні з вами поговоримо про сімейні конфлікти, яку асоціацію викликає слово - конфлікт». Обговорення. Кожен висловлює свою думку по колу. Слова тренера «Назвіть причини сімейних конфліктів». Обговорення. Тренер розповідає про види і причини сімейних конфліктах.	10 хв. 5 хв.	Група Тренер
3/2	Вправа «Кмітливість» Інструкція: придумайте якомога більше слів до букв: мо, ре, ко Кожен презентує придумані слова.	6 хв.	група
4	Проблемно – пошуковий етап	15 хв.	Група
4/1	Об'єднання в групи по висловленню: «Любов – об'єднує все»	1 хв.	Група

4/2	<p>Обговорення в групах запропоновані завдання:</p> <p>Завдання № 1 «Методи виховання» Батьки Ігоря по-різному реагують на негативні вчинки дитини. Папа лає і б'є ременем, а мама намагається роз'яснити дитині, в чому помилки її вчинків. Чоловік незадоволений тим, що дружина не підтримує його виховні методи і всіма способами пригнічує авторитет дружини.</p> <p>Чому подружжя по-різному виховують дитину? Якою сформується особистість дитини при таких методах виховання? Запропонуйте шляхи виходу зі сформованої ситуації.</p> <p>Завдання № 2 «Рада» Чоловік на будь-які поради подружжя реагує грубо й агресивно. Через це в сім'ї часто виникають конфлікти.</p> <p>Припустимо, як складеться подальше подружнє життя героїв? Запропонуйте шляхи виходу зі сформованої ситуації.</p> <p>Завдання № 3 «Робота» Сергій Петрович прагне до соціального успіху на роботі. Тому весь свій час приділяє роботі. Дружина з донькою часто дорікають його в тому, що він зовсім не приділяє їм увагу. Подружжя часто сваряться.</p> <p>Припустимо, як далі розвиватимуться події? Як відобразиться дана ситуація на психічному та фізичному здоров'ї героїв? Запропонуйте шляхи виходу з ситуації, що склалася.</p>	15хв.	Група
5	<p>Адаптаційно-перетворювальний етап <u>Індивідуально-практичне завдання</u> Діагностика. Тест К.Томаса «Конфліктна Ви особистість?»»</p>	5 хв.	група
6	<p>Контрольно-рефлексивний етап</p>	5 хв.	Група
6/1	<p>Вправа «Машина часу» Інструктаж: Уявіть, що ви перенеслися на п'ять років вперед. Які стосунки у вас склалися з</p>		

	<p>оточуючими вас людьми? Які перешкоди вам довелося подолати і яким чином? Що ви змінили в собі?</p> <p>Обговорення.</p> <p>Які відкриття сьогодні ви для себе зробили?</p>		
7	Духовно – естетичний етап	3хв.	Група
7/1	<p>Вправа «Голуб настрою»</p> <p>На початку тренінгу ви поставили оцінку своєму настрою, емоціям. Чи змінилося воно у вас?</p> <p>Перед вами макет голуба, виберіть пір'їнку, яка відповідає вашому емоційному стану зараз, і прикріпіть до голуба. Кольори: жовта пір'інка - комфорт; блакитна</p> <p>- щось середнє між комфортом і дискомфортом.</p>		

2.2.3. Комунікативний міні-тренінг «Успішне спілкування з дитиною: чи можливо досягнути?»

Мета: дати батькам можливість задуматися над проблемою виховання дітей, поділитися один з одним досвідом виховання дітей середнього віку.

Завдання:

- розібрати ситуації, що виникають з дітьми, знайти адекватні підходи;
- формувати потребу грамотно відповідати на дитячі запитання, не пригнічуючи прояви дитячої ініціативи та допитливості.

Попередньо батькам пропонується заповнити анкету «Чи достатньо уваги ви приділяєте своїй дитині» (див.додаток 3).

Хід заняття

1. Ігрова вправа «Закінчи пропозицію»

Ведучий починає пропозицію, а батьки її продовжують, передаючи один одному м'яч, наприклад «Спілкування з дитиною-це...»

Тренер: «Спілкування - одна із соціальних потреб дитини. Науково доведено, що в ході пізнавального спілкування дитини з батьками будуть долатися й емоційні труднощі. Слід серйозно ставитись до дитячих запитань та висловлювань. Якщо допитливість дитини задовольняється та вміло направляється батьками у необхідне русло, у неї з'являється потреба у нових знаннях. На жаль, можна навести багато прикладів, коли батьки «гасять» дитячу допитливість».

Наприклад: дитина грає з машинкою-цистерною, мама зайнята бесідою з подругою. Дитина ретельно обстежує машинку і робить відкриття: «Мамо, я зрозумів, що в цю машинку можна заливати воду, молоко, бензин!». Мама перериває розмову та суворо каже: «Ти що, дурень? Вона ж пластмасова!».

Дитячі питання часто ставлять у глухий кут батьків та вихователів. Іноді діти стомлюють дорослих та викликають такі слова: «Замучили твої чому?навіщо?переставай питати, займись справою!».

2. Ігрова вправа «Обери адекватну відповідь»

Тренер роздає батькам картки з описом ситуацій та варіантами відповідей.

Необхідно вибрати варіант, який відповідає ситуації. Батьки діляться своїм досвідом виходу з даних ситуацій.

Ситуація 1.

Ви зайняті дуже важливою справою. До вас звертається дитина і просить пограти з нею. Ваша реакція?

- не зараз, чи ти не бачиш,що я працюю.

- займись чим-небудь, візьми папір та помалюй.

- я зараз працюю та не можу грати з тобою, але скоро я звільнюся та ми обов'язково пограємо.

Ситуація 2

Дитина приходить з вулиці брудна. Ваша реакція?

- вічно ти приходиш з вулиці як поросля!

- подивись, яким чистим приходить з вулиці Сашко. А ти?

- мене ображає, коли ти приходиш додому брудний.

Ситуація 3

Зустрівшись з колегою по роботі ви розговорилися. Ваша дитина раз у раз перериває Вас. Ваша реакція?

- ти що, не бачиш, я з тіткою розмовляю!

- мені важко розмовляти, коли мене переривають!

- не заважай нам розмовляти!

3. Фізкультхвилинка. «Заборонена цифра 5»

Тренер пропонує батькам стати в коло.

Інструкція: «Давайте згадаємо рахунок, кожен з вас по черзі називає числа, але при вимові числа 5 ви не повинні називати цифру 5 і ті числа, які можна розділити на 5, наприклад: «Один, два, на цифрі п'ять ви плескаєте в долоні та сідаєте. Наступний гравець говорить 6, наступний сім.

4. Ігрова ситуація «Дозвіл ситуацій»

Тренер роздає учасникам картки з різними варіантами поведінки батьків, які були прийняті або відхилені.

Кожен учасник, взявши картку в руки, повинен зайняти певну позицію-ті висловлення, які прийняті та ті, які відхилені. В рамках обговорення тренер дає назву кожному висловлюванню та підводить батьків до розуміння. Цей прийом є прийнятним для впливу на дитину, які наслідки він несе.

Загальний зміст карток:

«Якщо ще раз побачу».(Загроза)

«Я так і знала».(Докір)

«Скільки разів можна вам повторювати» (Нотація)

«Хто це зробив» (Вимога до дітей)

«Від вас ніколи нічого доброго не дочекаєшся» (Негативна оцінка)

«Розкажіть, як це було» (З'ясування мотиву несправедливого ставлення до однолітка)

«Я вам зараз розповім, що сталося» (Переконавання та роз'яснення)

«Я думаю, ви самі спробуєте зрозуміти, що сталося» (Орієнтація на самих дітей)

«А ось Сашко з Колею з сусіднього підїзду завжди грають дружно, а ви?»(Порівняння)

«Ти що!Хіба так можна говорити!»(Прямий осуд)

«Мене втомлює гучний крик!» (Переконавання та роз'яснення)

«Значить, ти хочеш, щоб іграшки прибирав хто завгодно, тільки не ти?»

(Прийом зміни ролей)

«Гаразд, ти можеш грати ще десять хвилин, але потім відразу треба буде домовитися» (Часткова згода)

«Вибач, будь-ласка, але я сьогодні втомилася!Тому хочу тиші і прошу тебе не стукати так голосно» (Попередження)

«Татові б дуже не сподобалося те, що ти говориш!» (Залучення союзників)

«Мені соромно за тебе.Тобі, напевно, важко проявити терпіння та витримку!» (Вираз розчарування)

«Закрий свій рот» (Осуд)

5. Методика «Який ви батько?»

Тренер: «Кому хочеться отримати відповідь на запитання «Який ви батько?»».

Батьки проходять методику «Який ви батько?» (див.дод.5)

Тренер: «Підрахуйте загальну кількість балів. Якщо ви набрали 5-7 балів, це означає, що ви живете з дитиною душа в душу. Вона щиро любить і поважає вас, ваші відносини, сприяє становленню вашої особистості. Сума балів від 8 до 10 свідчить про складнощі у взаєминах з дитиною, незрозуміння її проблем, спроба перенести провину за недоліки в їх розвитку на саму дитину. 11 балів і вище- ви непослідовні у спілкуванні з дитиною».

6. Гра «Єдиний ланцюг»

Учасники стоять та передають по колу клубок ниток так, щоб всі взяли за нитку. Передача клубка супроводжується висловленнями про те, яке у них враження від тренінгу та що вони можуть побажати.

Коли клубок повертається до тренера, учасники натягують нитку. Тренер звертає увагу на те, що щирість відповідей та доброзичливий настрій всіх зробили дану зустріч цікавою та пізнавальною.

7. Завершення тренінгу

2.2.4. Батьківський клуб - нестандартна форма роботи у вирішенні проблеми педагогічної освіти батьків

Мета: обговорити фізичні, індивідуально-вікові проблеми дітей; визначити роль сім'ї та навчального закладу у фізичному вихованні та розвитку дітей.

Запитання для обговорення:

- Фізичні проблеми дорослішання дітей (виступ лікаря)
- Мета фізичного виховання, вимоги до уроку, проблеми класу, шляхи їх вирішення, спортивні гуртки та секції (виступ учителя фізичної культури).
- Проблеми фізичного розвитку учнів, шляхи вирішення проблем (виступ куратора)

- Обмін думками (педагоги, батьки, діти)

Заохочення і покарання дітей у сім'ї

Форма проведення: батьківський ринг

Мета: визначити роль батьків у становленні особистості дитини; проаналізувати педагогічні ситуації, пов'язані з проблемами, які хвилюють дітей, педагогів і батьків (значення прикладу батьків).

Запитання для обговорення:

- Яка роль заохочення ви використовуєте у сімейному вихованні?
- Яке місце посідає заохочення у вихованні в дитині чесності, правдивості, працелюбства, поваги до людей?
- Чи потрібна міра у заохоченні дітей? До чого веде надмірне перехвалення дитини?
- Згадайте своє дитинство. Чи карали вас у сім'ї? Як ви ставитеся до покарання? Чи попереджувало покарання ваші небажане вчинки?
- Як ви ставитеся до фізичних покарань? Яка реакція дитини на них?
- Чи існує взаємозв'язок між фізичним покаранням і формуванням негативних рис характеру вашої дитини?
- Яке значення має єдність вимог батьків у заохоченні й покаранні?
- Які висловлювання відомих педагогів про роль заохочення і покарання у вихованні дітей вам зрозумілі й близькі?

Форма проведення: бесіда.

Мета: ознайомити батьків з індивідуально-психологічними особливостями розвитку старшокласників; дати поради, як правильно будувати стосунки з дорослими дітьми.

Запитання для обговорення:

- Дорослі діти й батьки: взаєморозуміння і проблеми.
- Як правильно розставити акценти у вихованні.

Засідання батьківського клубу

Тема: Заохочення і покарання

Мета: обговорити тему заохочення та покарання дітей у сім'ї; розказати про види покарань і заохочень у сімейному вихованні; про значення покарання і заохочення дітей у сім'ї; з'ясувати наслідки заохочень і покарань; сприяти розумінню батьками розумного ставлення до методів і прийомів виховання дітей у сім'ї; формувати у батьків культуру заохочення й покарання дитини в сім'ї.

Обладнання: відеоролики «Я хочу бачити своїх батьків такими...» і «Чи актуальна тема покарання?»; презентація до засідання; висловлювання видатних людей на дану тему, виставка літератури з даної теми.

Хід засідання

• Доброго дня шановні батьки, вчителі, гості. Я рада бачити Вас на засіданні батьківського клубу. Сьогодні ми продовжимо роботу над великою темою «Батьки і діти», а підтемою нашого засідання буде «Заохочення і покарання»

• Що ви очікуєте від нашого засідання? *(Відповіді батьків)*
(Всі відповіді коротко записуються на дошці)

• Яким на Вашу думку повинні бути батьки, щоб їх любили і поважали діти?

• А якими ж хочуть бачити нас наші діти?
(Відеоролик «Я хочу бачити своїх батьків такими...»)

• Зробимо висновок. Батьки повинні бути ...

А ще батьки повинні правильно:

- Вимагати
- Хвалити
- Забороняти
- Нагороджувати
- Застерігати
- Навіювати
- Заохочувати і карати.

(Відеоролик «Чи актуальна тема заохочення і покарання сьогодні?»)

Батькам потрібно звернути увагу, що дітей карають і старші брати і сестри.

Безперечно одне: у наші дні у вихованні без цих засобів не обійтись, і задача полягає у тому, щоб їхнє використання було як мінімум, елементарно грамотним.

• Для початку давайте з'ясуємо: що таке заохочення і що таке покарання?

Робота в групах.

(Кожна група одержує 1 листок з написом)

• Якими б словами-синонімами ви б розшифрували слова

Заохочення   ***Покарання***

<i>схвалення</i>	<i>кара</i>
<i>заохочування</i>	<i>вимога</i>
<i>сприяння</i>	<i>штраф</i>
<i>додавання хоробрості</i>	<i>стимулювання</i>
<i>стимулювання</i>	<i>наставляння</i>
<i>похвала</i>	<i>догана</i>
<i>спонукання до дії</i>	<i>обтяження</i>
<i>нагорода</i>	<i>покута</i>

Хоча поняття заохочення і покарання сприймаються як антиподи, ми бачимо, що у етимології цих понять є і загальне значення стимулювання, що дозволяє бачити їхню єдність у виховному процесі.

Звернемося до тлумачного словника і з'ясуємо, чи правильно ми розтлумачили дані поняття.

Покарання – кара, покара, стягнення, покута.

Заохочення – спонукання когось до якоїсь дії певними засобами (переконаючи в чомусь, подаючи приклад, хвалючи, нагороджуючи і т.п.)

Гра «Мікрофон»

-Чи карали вас ваші батьки і як саме?

Хвилинка-цікавинка

(Під час гри «Мікрофон» працює експерт для надання інформації для «Хвилинка-цікавинки»)

• А тепер до вашої уваги пропонуємо «хвилинку-цікавинку». Ваші відповіді було порівняно з відповідями наших дітей в анкеті і з'ясувалося, що батьки перестали використовувати для виховання сучасних дітей покарання. Якими ж альтернативними видами їх замінено?

- заборона грати на комп'ютері;
- відвідування комп'ютерних залів;

З анкети видно, що сучасні батьки застосовують різноманітні види покарань. Крім вищеназваних :

- примус «Я тобі що сказав», «роби, що тобі говорять»;
- позбавлення дитини чогось цікавого для неї;
- домашній арешт;
- ляпаси;
- погрози;
- осудження;
- вираження недовіри;
- висловлювання незадоволення;
- куток;
- фізичне покарання;
- насильство.

Гра «Мікрофон»

• *Як ви почувалися, коли вас карали? (Відповіді батьків, вчителів, гостей)*

• Мабуть так само почувуються і наші діти. А до чого ж може призвести таке відношення до дитини?

Прогнозування

Зробіть прогнози.

- Діти стають боязкі, озлоблені.
- Замикаються в собі.

• Покарання вчать дитину, як не пійматися; роблять її меткою, потайною, брехливою.

• У дітей з'являється страх. Вони перестають себе погано вести. Але спостерігаючи можна помітити, що дитина шукає способи, щоб звести рахунки зі своїми кривдниками: може дратувати молодших братів чи сестер, тварин, отримувати погані оцінки в школі, псувати речі, забувати про домашні обов'язки, тікати з дому.

- Діти стають залежними від дорослих. Ще раз переконуються, що силою можна досягти успіху.
- Знижується почуття власної гідності.
- Покарання робить дитину недовірливою і спонукає приховувати свої помилки.

Рубрика «Психолог радить»

• Покарання не впливає на розвиток навичку відповідати за свої вчинки. Навпаки, караючи, ви встановлюєте такі норми поведінки, за яких діти, що провинилися, прагнуть вийти сухими з води. А це не сприяє вдосконаленню їх власних моральних принципів.

- Педагогіка дуже обережно ставиться до покарання дітей і не схвалює дій тих батьків, які принижують людську гідність, шкодять здоров'ю дитини.

Гра «Мікрофон»

- *Чим же можна замінити покарання?*

Позитивний приклад

Батько зробив зауваження синові, що той не чистить взуття звечора. Син поцікавився, чому татові чистить взуття мама. Після деяких міркувань батько з сином вирішили чистити взуття звечора і по-черзі: один вечір тато чистить всім взуття, іншого вечора син.

Використання природних наслідків вчинків

Якщо дитина не вдягла шарф та рукавиці, холодний вітер переконливо нагадає їй, що він неправий. Якщо батьки не витратять енергії на доведення своєї правоти, то самі наслідки навчать дитину.

Надання вибору

Син попросив у мами дозволу піти до друга. Мама хотіла заборонити, але стрималася і попросила його самого порахувати, скільки часу йому знадобиться для виконання домашнього завдання, збирання портфеля, підготовки до сну. Син після деяких міркувань вирішив все-таки піти до друга на п'ятнадцять хвилин, після чого повернувся й виконав усе заплановане.

Спільне ухвалення правил

У родині збирають сімейну раду, на якій розбирають, як домогтися, щоб у домі був порядок. Ухвалили рішення: не розкидати своїх речей і допомагати один одному пам'ятати про це. Порядок поліпшився.

Створення середовища

Створюйте відповідне середовище для виховання. Відомий педагог Шаталов сказав якимось: «Для того, щоб зробити огірки солоними, не треба ніяких особливих зусиль – їх просто слід занурити на якийсь час у солону воду. Так і з вихованням: створіть середовище – і проблем не буде.»

А ще:

- бесіда про розуміння наслідків своїх вчинків;
- переконання;
- розповіді про чесноти;
- приклади доброти і відповідальності.

Рубрика «Психолог радить»

Як діяти батькам, якщо дитина заслуговує покарання?

1. Якщо дитина своєю поведінкою викликає у вас негативні переживання, скажіть їй про це. Не слід утримувати почуття; не слід мовчки терпіти образу, приборкувати гнів, зберігати спокійний вигляд при сильному хвилюванні. Обдурити ви не зможете ні себе, ні дитину.

2. Коли ви збираєтесь застосувати покарання, спитайте себе, що насправді вам потрібно: змінити поведінку дитини чи продемонструвати свою силу і правоту. Якщо перше, то покарання як метод неефективне.

3. Потім зупиніться, заспокойтеся і постарайтеся переосмислити вашу реакцію.

4. Памятайте! Щоб покарання вплинуло, дитина повинна пережити почуття провини. Їй треба усвідомити, що вона порушила хороші взаємини з батьками чи іншими вихователями. Без цього почуття, покарання – лише акт насильства.

Гра «Мікрофон»

Про що ще потрібно пам'ятати, караючи?

- Покарання не повинно шкодити здоров'ю.
- Якщо є сумніви (карати чи не карати) – не карайте (жодних покарань про всяк випадок).
- За один раз – одне покарання.
- Якщо ви з'ясували, що вчинок скоєно надто давно, краще не карайте.
- Покарали. Сторінку перегорнуто. Не згадуйте про це.
- Покарання – але без приниження.
- Дитина не повинна боятися покарання.

Не можна карати і сварити:

- якщо дитина хвора;
- якщо дитина не зовсім одужала після хвороби;
- якщо дитина їсть;
- після сну;
- перед сном;
- під час гри;
- під час виконання завдання;
- одразу після фізичної або душевної травми (бійка, погана оцінка);
- якщо дитина не може подолати страх, лінь, рухливість, роздратованість, будь-який недолік, але щиро намагається побороти його;
- якщо ви самі перебуваєте в поганому настрої, якщо втомилися, якщо роздратовані.

З анкетування, яке було проведено нашою психологічною службою видно, що вдома дітей і карають, і заохочують здебільшого:

- за оцінки;
- поведінку;
- допомогу вдома.

Ще приводом для заохочень є:

за хороші вчинки
за гарний табель в кінці року
за успіхи у спорті

А можна ще заохочувати за:

організованість
принциповість
взаємодопомогу
відповідальність
за турботу про близьких, товаришів

Гра «Мікрофон»

• *Які найяскравіші заохочення використовували ваші батьки. Назвіть одне, але таке, що запам'яталося на все життя.*

Сучасні батьки (це видно з анкет) здебільшого заохочують так:

- купують подарунки та різні штучки
- дають кишенькові гроші
- платять за хороші оцінки
- дозволяють грати на комп'ютері
- дозволяють відвідувати комп'ютерний зал

Хочеться порадити батькам. Висловити своє задоволення ви можете через:

- дотик;
- слова заохочення;
- час;
- подарунки;

• *Дотик* – один з найважливіших проявів любові і вдячності. Адже поцілунком, обіймами, прогладжуванням по голівці, посмішкою можна сказати дуже багато.

- *Слова заохочення.*

Вправа для батьків «Похваліть дитину»

• Дитина прибрала на письмовому столі.
• «Ти просто молодець» - неправильна похвала.
• «Дякую, що ти прибрав і протер свій письмовий стіл. Він тепер сяє, як новий!»

• Можливий висновок, який зробить дитина: «Я добре попрацював, мою роботу оцінили»

Потрібно знати, що похвала складається з двох частин:

- наших слів;
- висновків дітей.

Наші слова повинні передавати позитивну оцінку дитячих вчинків. Коли ми хвалимо дитину, ми дякуємо їй за те, що вона зробила, чого досягла сама. Кожна похвала має бути обґрунтованою та щирою. Менше вимагайте, а більше просіть: «Ти не міг би...»; «Може зробиш ...»; «Мені буде приємно, коли ти ...»

Проте не треба хвалити дитину дуже часто, тому що слова втрачають усю силу і сенс. Якщо похвали було багато, а стало менше, або зовсім не стало, у дитини може виникнути стан непотрібності.

Не потрібно хвалити за те, що досягнуто не своєю працею.

- *Подарунки.* Подарунок є символом любові, коли дитина відчуває, що батьки дійсно турбуються про неї. Справжній подарунок дається не в обмін на щось, а просто так. Сюрпризами можуть бути тільки різдвяні подарунки та подарунки до дня народження.

Рубрика «Психолог радить»

- *Заохочення за допомогою подарунків* – це традиційний підхід, що створює залежність дитини від зовнішніх чинників. Подарунки, використовувані як «приманка» або «підкуп», заради того, щоб добитися від дитини бажаної поведінки, незмінно приводить до зворотного результату. Діти починають прагнути до того, щоб отримати подарунки, а не приносити користь іншим. Подарунки заважають розвитку дитини відчуття, що вона чогось варта на цьому світі. Діти можуть тлумачити їх і як якийсь заклик: нічого не треба робити до того, поки мені що-небудь не подарують.

- *Час.* Самим найкращим подарунком вашій дитині може стати ваш час. Ви ніби кажете їй: «Ти потрібна мені, мені подобається бути з тобою». Форми спільного дозвілля в кожній сім'ї різноманітні: читання казок, бесіда за сімейною вечерею, гра у футбол, ремонт машин, допомога на дачі тощо. І як би ви не були зайняті, хоча б кілька годин на тиждень подаруйте не лише хатнім справам, телевізору, іншим своїм уподобанням, а передусім своїй дитині.

Підведення підсумків. Складання пам'ятки для батьків.

2.3. Тренінгові заняття взаємодії батьків та дітей

2.3.1. Тренінгове заняття взаємодії батьків і дітей: «Вчимося розуміти один одного. Шлях до партнерської взаємодії»

Питання взаємодії та розуміння один одного стає все більш актуальним всередині сім'ї з дорослішанням дитини. Дитина дорослішає і змінюється, так само повинні змінюватися і розвиватися дитячо-батьківські відносини. А для цього необхідно вчитися розуміти, дивитися і бачити один одного. Досвід роботи з сім'ями свідчить про труднощі встановлення візуального контакту - як наслідок неприйняття проблем дитини. Групові форми роботи дають унікальну можливість зняти відчуття єдиності, унікальності власних труднощів, дозволяють отримати зворотній зв'язок (і від дорослих, і від дітей) і поглянути на свій педагогічний досвід з іншої точки зору.

Мета: підвищення психологічної компетентності батьків у питаннях виховання і розвитку ефективних навичок комунікації з дітьми.

Завдання тренінгу:

- посилення здатності батьків до розуміння і «входження» в емоційний світ своєї дитини, через встановлення візуального контакту, фізичного контакту, спостереження і спільну діяльність;
- зміна неадекватних батьківських позицій;

- оптимізація форм батьківської взаємодії в процесі виховання дітей.

Зміст тренінгу:

- підвищення батьківської компетентності в питаннях виховання,
- організація корекційних ігор з дітьми, спрямованих на формування нового типу відносин рівноправності і партнерства,
- організація вільних ігор з дітьми,
- продуктивні види діяльності, де функції «лідера» і «веденого» розділені між батьком і дитиною,
- стимулювання мовлення дітей в процесі спілкування з батьками та іншими учасниками групи.

Ідея тренінгу:

- співпраця,
- формування навичок співпраці з дитиною,
- визнання права дитини на вибір,
- відпрацювання навичок спілкування.

Цінність в групі:

- побачити свою дитину в спілкуванні з однолітками і дорослими;
- відрефлексувати свою позицію і стиль взаємодії з дитиною,
- згуртування дитячо- родових відносин «Ми - сім'я».

Елементи і прийоми:

- казкотерапія (читання та обговорення, твір, малювання казки; робота з метафорою),
- ігрова терапія (ігри та вправи, психогімнастика, рольові ігри),
- арт-терапія (робота з малюнком, візуалізація образів).

Учасники: батьки і діти початкових класів, у сім'ях яких спостерігаються проблеми у сімейних відносинах.

По завершенні тренінгу проводяться індивідуальні консультації з батьками.

Тривалість заняття 1,5 - 2 години, заняття можна розбити на 2 заняття.

Матеріал: бланки відповідей для кожного батька, по 7 різнокольорових пелюсток на кожну пару, основа для наклеювання і клей - олівець, кольорові олівці, папір, піктограми (радість, образа, страх, злість, здивування, переляк), розрізна піктограма на кожну пару, муляж апельсина (м'яч), свічка.

До заняття провести діагностику:

Опитувальник «Взаємодія «Батько - Дитина» (див. додаток 2), заповнення таблиці «Що мене засмучує і радує в моїй дитині».

1. Вітання і знайомство учасників.

2. Вправа «Схвалення»

Кожен учасник трьома позитивними прикметниками повинен охарактеризувати себе і свою дитину. Група відповідає учаснику: «Ми раді за тебе!»

3. Обговорення «Правила роботи в групі»

- відкрите спілкування, активність, безоціночне судження, добровільна участь, тут і зараз.

4. Обговорення «Цілі і завдання тренінгу»

правило трьох П: прийняття, визнання, розуміння, прагнення до співпраці.

- **Вправа «Перебіжки»**

Тренер просить всіх встати і помінятися місцями з тим, у кого одна дитина;

Встати і помінятися місцями з тим, у кого хороші стосунки з дітьми;

Встати і помінятися місцями з тим, хто часто грає з дитиною.

6. Робота в дитячо – батьківській парі

Вправа «Добрі слова».

Дорослий звертаючись до дитини говорить: «Сергію, ти (3 добрих слова)». Потім дитина відповідає. Так по колу всі пари висловлюються.

7. Вправа «Пелюстки від квітки»

Пелюстки від квітки розкидані по кімнаті. Учасники-пари повинні домовитися, хто буде збирати пелюстки, а хто наклеїть їх на основу.

8. Вправа «Загадай бажання»

Загадують бажання: дитина - 3, батько - 3, а одне спільне. Обговорення бажань.

- **Вправа «Привітання по колу на невербальному рівні»**

Діти і дорослі під музику рухаються по приміщенню, за сигналом «руки»- зупиняються і тиснуть один одному руки, «носики» - труться носами, «лобики» - труться лобами. На завершення «коло» - стають в коло і вимовляють хором: «Руки вгору я підніму, здрастуйте, всім я вам скажу!».

10. Спільне малювання «Чарівна квітка».

Батькові і дитині видається один аркуш паперу на двох і фломастери, олівці, фарби, крейда. Тренер каже «Зараз ви домовитесь, який матеріал будете використовувати при виконанні завдання, і хто почне першим малювати. За моїм сигналом починає малювати перший, другий мовчки спостерігає, намагаючись зрозуміти задум. За другим сигналом другий учасник пари домальовує малюнок». Після роботи проводиться обговорення.

11. Релаксація «Політ метелика».

Тренер каже «Закрийте очі і слухайте мій голос. Дихайте легко і глибоко, ... спокійно. Уявіть собі, що ви перебуваєте на лузі в прекрасний літній день. Прямо перед собою ви бачите чудового метелика, що пурхає з квітки на квітку...Прослідкуйте за рухами його крил. Рухи його крил легкі і граціозні. Тепер кожен нехай уявить, що він - метелик. Що у нього гарні і великі крила... Відчуйте, як ваші крила повільно і плавно рухаються вгору і вниз, вгору і вниз...

А тепер погляньте на строкатий луг, над яким ви летите. Подивіться, скільки на ньому яскравих кольорів... Знайдіть очима найкрасивішу квітку і поступово починайте наблизитися до неї. Тепер ви навіть відчуваєте аромат своєї квітки. Повільно і плавно сядьте на м'яку пахучу серединку квітки ... розглядаєте її і квіти навколо ... Вдихніть ще раз її аромат ... і відкрийте очі». Після цієї вправи батьки дійсно відчувають себе добре та розслаблено.

12. Вправа «Збери піктограму». Кожна дитячо - батьківська пара отримує піктограму розрізану на частини і зображує, а інші учасники повинні вгадати. Далі проходить обговорення «Коли я чи моя дитина буває такою».

13. Вправа «Зрозумій мене». Діти малюють «Про що я мрію», а батьки виконують вправу «Зрозумій мене, мама». Далі роздається таблиця і її необхідно відновити, співвідносячи слова і почуття. По завершенні роботи дорослі озвучують мрію дитини за її малюнком.

<p style="text-align: center;">Дитина каже</p> <p>Дивись, тато, я зробив літак з нового конструктора! Мені не весело. Я не знаю, що мені робити.</p>	<p style="text-align: center;">Дитина відчуває</p> <p>Гордість. Задоволення. Нудьга, поставлений в глухий кут.</p>
<p>Всі діти грають, а мені не з ким.</p>	<p>Самотність, покинутість.</p>
<p>Я можу зробити це. Мені не треба допомагати. Я досить дорослий, щоб зробити це сам.</p>	<p>Впевненість,самостійність.</p>
<p>Відійдіть,залиште мене одного. Я не хочу ні з ким розмовляти. У мене не виходить. Я намагаюсь,але не виходить. Чи варто старатися? Я радий,що мої батьки– ти та батько, а не інші.</p>	<p>Біль, злість, почуття не любові. Розчарування, бажання кинути. Схвалення, подяка, радість.</p>

13. Вправа «Яблуко».

Учасники по колу передають яблуко без допомоги рук.

14. Вправа- прощання при свічці.

Тренер розповідає «Я хочу , що б полум'я цієї свічки знищило всі ваші печалі і негаразди, тепло цієї свічки зігріло ваші серця і душі, її світло осяяло ваші обличчя усмішкою і любов'ю». Після цих слів дитячо-батьківська пара відповідає «Я тебе люблю», побажання учасникам. А тепер подумки подякуємо один одному за роботу, зітхнемо і дружно погасимо свічку.

16. Вправа «Продовж речення» (відгук про роботу у тренінгу).

Бланки заповнюються батьками письмово.

Від роботи у тренінгу я придбав (ла) _____

Мені сподобалося _____

Мені не сподобалося _____

Хотіли б ви ще брати участь у тренінгах _____

Ваші побажання ведучому _____

Домашнє завдання: «Творимо казку про свою дитину».

2.3.2 Тренінг взаємодії батьків з дітьми з теми «Конфлікти»

Мета: визначення способів вирішення конфліктних ситуацій, знайомство з шістьма кроками методу вирішення конфлікту (за Т.Гордоном).

Зміст тренінгу

1. При обговоренні домашнього завдання необхідно обговорити ті складнощі та труднощі, які виникали при формулюванні «я-повідомлень».

Гарний результат може дати програвання ситуації (у вигляді рольової гри), коли за твердженнями учасника групи «я-повідомлення» неефективно. Типова помилка для багатьох початківців передача «ти-повідомлень», що випереджають вираження почуттів і тому створюють ілюзію «я-повідомлень».

2. Позначивши тему заняття, можна починати з того, що запитати учасників: «Які асоціації виникають у вас при слові «конфлікт», з якою погодою, твариною асоціюється слово «конфлікт»?

Далі ведучий просить членів групи встати і з закритими очима потримати перед собою те, що в їх уявленні є «конфліктом» (чинником конфлікту), прислухатися до своїх почуттів і зробити з цим образом те, що хочеться. Потім необхідно обговорити ті почуття, які відчували люди в цій ситуації, що їм хотілося зробити з цим образом.

3. Частина цього заняття взаємодіє з обговоренням тих конфліктів, з якими зазвичай доводиться стикатися батькам, коли вони спілкуються з дитиною.

Варто зазначити, що коли в групі накопичено достатньо інформації про конфліктні ситуації в ході заняття, то тренер може підвести підсумки та ввести три категорії поведінки в конфлікті: «виграти-програти», «програти-виграти», «виграти-виграти».

Завдання учасників групи: знайти приклади своїх конфліктів на кожен категорію. Як правило, найважче вдається знайти приклади для категорії «виграти-виграти».

Тренер також може пояснити відмінності в поняттях «привід» та «причина» конфлікту і пояснити це на прикладах.

4. Конкретний конфлікт може бути представлений у вигляді рольової гри або психодраматичного розігрування ситуації.

5. Ведучий знайомить групу з шістьма кроками методу вирішення конфліктів по Томасу Гордону.

Ці кроки пов'язані з ключовими моментами, про які батьки повинні знати і застосовувати, щоб уникнути зайвих труднощів, хоча деякі конфліктні ситуації можуть вирішуватися і без проходження всіх шести кроків. Існують конфлікти, які вичерпуються при першому ж запропонованому рішенні.

Кроки:

Крок 1 Розпізнавання та визначення конфлікту

Крок 2 Вироблення можливих альтернативних рішень

Крок 3 Оцінка альтернативних рішень

Крок 4 Вибір найбільш прийняттого рішення

Завдання:

- Залучити дитину до процесу вирішення проблеми
- Зібрати якомога більше варіантів вирішення
- Активізувати дитину на висловлювання з приводу різних рішень, повідомити свою думку по кожному варіанту.
- Прийняти остаточне рішення

Дії батьків:

- Чітко і небагатослівно повідомити дитині, що мається проблема, яка потребує вирішення. Дати зрозуміти, що співпраця дитині необхідна.
- Дізнатися рішення дітей (свої можна додати пізніше), не оцінюючи і не принижуючи запропоновані рішення.
- Наполягати на висуненні якомога більшого числа альтернатив.
- Запропонувати дитині висловитися, які з цих рішень виглядають краще, ніж інші. Повідомити свої почуття і інтереси, сказати про найбільш оптимальний варіант і що не влаштовує (або влаштовує) дитину у виборі.
- Дізнатися, що думає дитина про кожне рішення.
- Домогтися того, щоб кожен зобов'язався виконати свою частину договору. Якщо рішення складається з декількох пунктів, бажано зафіксувати їх на папері.

Крок 5

Вироблення способів виконання рішення.

Крок 6

Контроль і оцінка його результатів.

Завдання:

- Спланувати процес втілення в життя прийнятого рішення.
- Сприяти реалізації рішення.
- Виявити обставини, що вимагають перегляду прийнятого рішення

Дії батьків:

- Винести на обговорення питання типу: «Коли почнемо?», «Хто буде стежити за часом?», «Які будуть критерії якості виконуваної роботи?».
- Цікавитися у дитини, як і раніше чи вона задоволена прийнятим рішенням і його результатами.
- Повідомляти про свої почуття і думки (вони можуть змінюватися) з приводу результатів рішення.
- Перегляд або коригування рішення, якщо це буде потрібно.

5. Обговорення в групі варіантів переробки конфліктів.

Ведучий задає учасникам питання: «Що відбувається, коли ви потрапляєте в конфліктну ситуацію?», «Як ви намагаєтеся полегшити свої переживання?», «Які звичні способи використовуюте ви та ваші близькі?». Спільно з групою ведучий виходить на тему про чотири основні сфери переробки конфліктів: тіло, уяву, діяльність і контакти.

Учасники групи часто приходять до висновку про те, що звичні способи переробки конфліктів далеко не завжди є кращими.

6. Домашнє завдання:

Тренер пропонує розповісти членам своєї сім'ї про те, що дізналися на занятті і застосовувати на практиці способи аналізу конфліктних ситуацій. Можна також запропонувати дитині намалювати малюнок на тему «Конфлікт в нашій сім'ї»; запитати дитину, яке покарання для неї найстрашніше і яке заохочення (яка нагорода) найбільш бажане. Записати це в зошит.

Примітка ведучому до інформаційної частини! Незважаючи на простоту схеми Гордона (три типи конфліктів), реальна ситуація не завжди проста у віднесенні її до якого-небудь типу. Тому ведучий може запропонувати для обговорення в групі не три, а п'ять категорій конфліктної поведінки:

- 1) придушення іншого;
- 2) підпорядкування іншому (наприклад, мати повністю підкоряється бажанням та інтересам дитини);
- 3) відхід від конфлікту (обидві сторони не прагнуть до вирішення конфлікту, а роблять вигляд, що його не існує);
- 4) компроміс (результат конфлікту в якійсь мірі влаштовує обидві сторони, але ні батько, ні дитина не відчують повного задоволення);
- 5) співробітництво (обидві сторони задоволені результатом конфліктної ситуації).

Звичайно, співпраця є найбільш кращою формою виходу з конфлікту і можливо лише тоді, коли сторони взаємно враховують інтереси один одного.

Оскільки маленькі діти не завжди розуміють інтереси батьків, мамам і татам доводиться займати більш активну позицію у вирішенні конфлікту. Але конфлікт - це завжди взаємодія, в ньому присутні дві сторони, і дії однієї тягнуть дії (або протидії) іншої.

Батьки, проявляючи активність своєї позиції, якби пропонують дитині зайняти іншу (протилежну), тим самим навчають її поводитися в конфлікті певним чином. Чим частіше батьки виявляють співробітництво (тобто, пред'являючи свої інтереси, з'ясовують інтереси дитини, враховують її позицію), тим більше вірогідність, що дитина буде вести себе подібним чином в інших ситуаціях, причому не тільки зі своїми батьками, але і з іншими людьми.

Якщо батьки займають підпорядковану позицію, тобто весь час йдуть на поводу у дитини, потураючи їй в усьому, то, швидше за все, того ж вона буде очікувати і від інших людей. Необгрунтовані претензії створюють добрий ґрунт для розвитку конфліктної особистості.

Навпаки, пригнічуючи волю і бажання маленької людини, важко навчити її відстоювати свої позиції, хоча іноді в такій ситуації діти починають копіювати поведінку своїх більш старших членів сім'ї (не тільки батьків, а й братів, сестер). Тоді ми маємо справу з людьми, готовими конкурувати завжди і у всьому. Особиста справа кожного батька - вирішувати, яку дитину він хоче виховати. Безумовно, при цьому особистість дитини має таке ж значення, як і особистість батька. Саме тому у справі виховання так важко давати поради: те, що підходить одному, зовсім неприйнятно для іншого.

2.3.3. Цикл тренінгів для батьків «Ефективна взаємодія батьків та дітей»

Мета даного тренінгу: вироблення і прийняття батьками механізмів і принципів ефективної взаємодії у відносинах з дитиною.

Завдання:

- позначення актуальних проблем в дитячо-батьківських відносинах учасників

- вироблення вміння вставати на позицію дитини

Групи формуються на добровільній основі з числа батьків дітей, що мають ті чи інші проблеми. До групи входять батьки дітей приблизно однієї вікової групи.

Реалізація програми розрахована на 8 зустрічей.

Основні блоки:

- Діагностичний (первісна діагностика, діагностичні зрізи протягом циклу зустрічей, заключна діагностика для відстеження ефектів зустрічей на заключному етапі).

- Інформаційний блок розкриває в конкретному змісті тих знань, які прагне донести керівник до учасників.

- Розвиваючий блок полягає у формуванні та закріпленні ефективних (позитивних) навичок взаємодії з дитиною, у розвитку рефлексії. Передбачає процес активного самопізнання, через нього - пізнання дитини.

ЗАНЯТТЯ № 1

Мета:

- Знайомство учасників групи один з одним і з групою формою роботи. З'ясування очікувань і побоювань батьків. Загальна орієнтація в проблемах батьків.

- Вироблення розуміння різниці у світосприйнятті батьків і дітей.

Хід заняття

- **Знайомство учасників з цілями і завданнями тренінгу**

Вводяться правила групової роботи. Тренер розповідає про форми занять. Також розкриває основний постулат, на якому будується система взаємин з дітьми (співробітництво, прагнення до взаєморозуміння, визнання дитини автономності дитини від батьків).

Представлення по колу

- «Якби я був ...» (дитиною, їжею, погодою і т.д.)

2. Вправа «Бракуючий стілець» (помінятися місцями за певними ознаками).

Ведучий говорить про важливість розуміння себе самого і своєї дитини.

Пропонується відповісти в колі на питання.

- «Згадайте найщасливіший день зі свого дитинства»

- «Згадайте свій самий хвилюючий день»

- «Згадайте, чого вам було соромно».

Промовивши, рефлексує - чи змінилися почуття, пережиті в цих ситуаціях? Чи змінилося ставлення до цих ситуацій?

Ведучий сумує висловлювання і підводить до того, що всі ми різні.

Батько та дитина теж різні люди, але потрібно прагнути до взаєморозуміння.

Пропонується заповнити таблицю з певних питань, на які дитина дасть відповіді, які теж заносяться в таблицю.

№ питання	Відповідь за дитину	Відповідь батька	Відповідь дитини
-----------	---------------------	------------------	------------------

(Питання коригуються, виходячи з віку дітей запрошених батьків).

Наприклад, питання батькам дітей молодшого шкільного віку.

1. Моя улюблене пора року і чому?
2. Моя улюблена тварина і чому?
3. Моя улюблена казка і чому?
4. Якби я міг у кого-небудь перетворитися на один день, то я б був ...
5. У кого перетворив би чарівник мене і членів моїх сімей?

Питання для батьків дітей підліткового віку.

1. Мій улюблений кіногерой і чому?
2. Моє улюблене заняття і чому?
3. Найбільше я не люблю робити? Чому?
4. Що мені подобається в моєму характері і чому?
5. У яких би тварин перетворилися б члени моєї родини і я сам? Чому?

3. Вправа «М'яч побажань». Учасники кидають хаотично м'яч один одному, висловлюючи побажання.

4. Вправа «Занурення в дитинство»

Інструкція ведучого:

«Розташуватися зручніше, так, щоб ви відчували опору для свого тіла. Якщо хочете дивитися на свічку - дивіться, якщо хочете закрити очі - закрийте.

Послухайте своє дихання, воно спокійне і рівне. По руках і ногах розливається приємна важкість.

Ви переноситеся у своє дитинство, в той період, коли ви найкраще себе пам'ятаєте.

Літній ранок, ти їдеш в автобусі, знаєш, що тебе чекає веселоці, адже ти їдеш в зоопарк. Поруч з тобою сидить дорослий і своєю доброю великою рукою обіймає тебе за плече.

Під'їхали до потрібної зупинки, ти просуваєшся до дверей і, виходячи, береш велику руку в свою маленьку. Але тут лунає сміх і ти бачиш, що тримаєш за руку абсолютно незнайому людину. Обернувшись, ти бачиш, що близька людина стоїть позаду і посміхається. Ти підбігаєш до неї, і знову ви разом за руку, йдете і весело смієтеся над тим, що сталося. А ось і зоопарк ... Літній, ясний ранок ... «.

(Зафіксувати страх втрати, і відчуття, коли дорослий поруч)

5. Обговорення ситуацій

Перехід на те, що «Ваша дитина теж потребує вашої підтримки і надійної руки. Чи завжди це вдається?»

Уявімо кілька ситуацій, в яких може опинитися дитина, а ви реагуєте на них.

Ситуації:

1. Дитина мовчки сидить перед вимкненим телевізором, не реагуючи на ваші репліки.
2. Дочка приходить зі школи і каже: «Не піду більше на фізкультуру!»
3. Ви дізнаєтеся, що ваша дитина просиділа урок математики в туалеті.
4. Син каже: «Вовка- зрадник! Бачити його не хочу!»
5. Донька: «Мам, а всі батьки повинні любити своїх дітей»

Після закінчення розбору ситуацій, тренер позначає, що в спілкуванні з дитиною можна задіяти різні механізми, які допоможуть не відмахнутися від дитини, а дати їй те, що вона очікує - підтримку!

- **Рефлексивне коло по закінченню заняття.**

ЗАНЯТТЯ № 2

Цілі:

- Придбання навичок аналізу причин порушення поведінки дитини виходячи з позиції дитини.
- Актуалізація «дитини» в батьках для усвідомлення різниці між світом дитини і дорослого.

Хід заняття

1. Привітання учасників тренінгу. Очікування, побоювання. Коригування правил роботи.

2. Вправа «Броунівський рух» (привітатися ліктями, плечима, колінами, стопами по команді тренера).

3. Вправа «Молекула» (утворити «молекули» по 3, 4, 5 людей, хаотично рухаючись по кімнаті).

4. Колективне обговорення

Обговорення домашнього завдання, озвучування висновків, зроблених на підставі різних варіантів відповідей батьків і дитини та збігів у відповідях. Ведучий пояснює, що які б «витівки» (зі слів дорослого) не демонструвала дитина, цілей порушень у поведінці дитини може бути тільки 4:

- привернення уваги
- влада
- помста
- уникнення невдач

5. Бесіда

Слова тренера «Ми всі потребуємо уваги з боку оточуючих людей і не хочемо відчувати себе «порожнім місцем». Діти ж тим більше, тому що їм необхідно усвідомлювати свою значимість. Задайте собі питання: коли дитина отримує більше уваги від дорослих? Коли вона більше погано ніж добре поводить?»

6. Вправа «Рука довіри»

Один з учасників виходить у центр кола і закриває очі (або використовується пов'язка), решта підходять до нього і кладуть свої руки на його долоні.

Завдання учасника - визначити по руках, якою мамою (татом) може бути ця людина. Таким чином формуються 2 групи: м'які і суворі батьки.

Після заняття основний учасник пояснює, на які ознаки він орієнтувався і чи збіглися його тактильні відчуття з тим, що він побачив.

Вправа дає прекрасний привід для зворотнього зв'язку учасників групи: як вони сприймаються по першому враженню як батьки (адже це всього лише друге заняття).

Домашнє завдання

Що мене засмучує в моїй дитині

Що мене радує в моїй дитині

Можна запропонувати заповнення цієї таблиці та іншим членам сім'ї, які не відвідують заняття і зіставити думки.

7. Вправа «Занурення в дитинство»

Слова тренера «Розташуйтеся зручно на килимках. Закрийте очі, прислухайтеся до свого подиху, він рівний, спокійний. Відчуйте тяжкість в руках, ногах. Потік часу забирає вас у дитинство. Вам 5-6 років. Ви знаходитесь в дитячому саду, подивіться навколо. Вдивіться в те, що вас оточує. Робочий день у ДНЗ закінчується, за дітьми приходять батьки. Ось пішов хлопчик, ось пішла дівчинка, а за тобою ще не прийшли. І ось ти вже один в кімнаті. І що ж ти робиш? Ти чуєш як тебе звати. Прийшли за тобою. Хто ж це? А зараз прийшов час повернутися назад і коли ви будете готові, відкрийте очі.»

Рефлексія по колу з промовляння почуттів, актуалізувати у вправі.

8. Рефлексія заняття

ЗАНЯТТЯ № 3

Цілі:

- Актуалізація дитячого світовідчуття у батьків.
- Знайомство з властолюбством як з причиною порушення поведінки.
- Розвиток об'єктивності в оцінюванні себе та інших.

Хід заняття

1. Вправа «Бракуючий стілець»

2. Вправа «Море хвилюється раз ...»

3. Обговорення домашнього завдання (думки по колу, почуття, враження, висновки).

Необхідно відмітити, яку частину таблиці було важче заповнити, в якій частині вийшло більше записів. Проаналізувати різницю, подумати, як якості, які засмучують батьків, можуть трансформуватися в ті, які радують.

4. Вправа «Особиста взаємодія»

Групі пропонується розбитися на пари і опрацювати будь-який приклад з особистої взаємодії. Один учасник - дитина, інший - батько, потім обмінятися ролями.

Як можна мінімізувати прояви властолюбної поведінки (питання учасникам, робота по групах).

Варіанти:

- дати «легальну» владу дитині в певних питаннях;
- обмежити прояви властолюбної поведінки батьків;

- уникати прямої конфронтації;
- не підкріплювати властолюбиву поведінку, що виявляється в неприпустимих формах.

Батьки згадують свої реакції на прояви такого порушення поведінки, припускають можливий вихід із ситуації. Аналіз по колу.

5. Вправа «Враження».

Тренер «Зараз візьміть великі аркуші. Ці листи Ви прикріпіть собі на спину, і ті, з ким Ви тут зустрінетеся, будуть писати на них свої враження про вас: який Ви батько, чоловік (дружина), який у взаєминах з іншими.

Однак ви можете заздалегідь висловити свої побажання: якщо ви хочете, щоб вам писали більше хорошого, в кутах намалюйте сонечко. Якщо для вас важливо, щоб написали про ваші недоліки, слабкі сторони, у кутах намалюйте хмаринки. А якщо вам цікаво і те і інше, в кутах намалюйте знаки питання.

На маленьких листочках напишіть щось про себе гарне і прикріпіть на груди.

Зараз подивіться один на одного. Які люди привертають вашу увагу? Чим? До якої людини вам хотілося б підійти?

Багатьом з вас це здається дивним - ходити і дивитися один на одного.

Так, дорослим часто здається дивним те, що природно для дітей. Діти люблять роздивлятися людей, просто дивитися на них, милуватися або дивуватися. І тому діти такі прекрасні психологи.

(Поки ведучий вимовляє цей текст, всі учасники гри ходять під тиху музику).

А тепер ви можете підходити один до одного, але не поспішайте щось записати, постійте один перед одним та проаналізуйте свої відчуття.»

(Гра продовжується 10 хвилин).

Тренер «Листочки поки не знімайте. Підніміть руки, кому було цікаво?

Кому було цікавіше формулювати своє враження, ніж думати про те, яке ти справляєш на нього враження? Кому важливіше було те, що напишуть йому?

Тепер можете зняти листи і прочитати, а маленькі залиште на грудях».

6. Вправа «Перетворення»

Тренер «Сьогодні ми з вами перетворимося на маленьких дітей. У вас свій світ, свої відчуття, своє сприйняття всього навколишнього. Я буду називати слова, а ви переробіть їх на свій дитячий манер.

Наприклад: годинник, стіл, мапа, виделка, газета, м'яч і т.д.

7. Рефлексія заняття.

8. Домашнє завдання.

Слова тренера:- Відрізняйте, будь ласка, випадки властолюбної поведінки дитини і запишіть свої висновки по відношенню до них.

- Попросіть відповідати дитину на наступні питання і запишіть відповіді.

- Що не подобається в мені мамі? Що подобається в мені мамі?

- Що не подобається в мені татові? Що подобається в мені татові?

(Питання можна доповнити про інших членів сім'ї).

2.3.4. Тренінг для батьків за участю дітей «Ми та наші діти у спілкуванні»

Мета: дати батькам уявлення про своєрідність, неповторність кожної дитини, які проявляються в особливостях темпераменту, реагуванні на конфліктні ситуації. Сформувати поняття про засоби виходу з конфліктних ситуацій. Сприяти набуттю батьками вміння аналізувати поведінку дитини, виходячи з її позицій.

Очікуваний результат: навченість батьків уникати конфліктних ситуацій з дітьми, налагоджувати взаємодію з малюками різних типів темпераменту, налагодження сімейних стосунків.

Попередня робота :

- Підготовка таблиці «Шляхи виходу з конфлікту».
- Опитування дітей.
- Підготовка сценки з мамою та дитиною.
- Підготовка музичного супроводу.

Матеріал: сонечка з промінцями (веселе та сумне), бейджики для батьків.

Хід тренінгу

(Батьки з дітьми в залі)

Музичний вступ – пісня про сім'ю.

Входять ведучі.

Ведуча I: Весняний день. Сонце в небі піднімається.

Наш садок з гостями вітається.

Ведуча II: Доброго дня вам бажаємо.

Всіх, хто прийшов до нас, вітаємо.

Бо любимо гостей і наших дітей.

Ведуча I: Шановні друзі, щиро перепрошуємо.

I до сумісної праці запрошуємо.

Ведуча II: Сьогодні поговоримо про буття,

Діток наших, характер, звички і життя.

А зараз подивіться на наших чудових малят.

(Танок з кульками)

Ведуча I: Наша зустріч присвячена проблемі «Ми та наші діти у спілкуванні». Давайте разом спробуємо знайти оптимальні шляхи спілкування з дітьми, які б зробили б і нас, і дітей кращими.

Ведуча II: А для цього давайте спочатку налагодимо спілкування між нами. Послухаємо пісню «Посміхнись». Представимось та привітаємо один одного посмішкою та побажаємо щось на сьогоднішній день.

(Одна з ведучих починає, передає квітку одному з батьків і так далі, поки не дійде черга до другої ведучої, висловлюються побажання)

Ведуча I: Що ви відчували, коли посміхались один одному? А що відчували, коли інші посміхались вам? То ж бажаємо, щоб кожний день спілкування з дитиною ви починали б з посмішки та приємних слів. Ось зараз на цій дошці ми визначимо найголовніше правило спілкування з дитиною:

«Посміхайтесь дитині, бажайте їй найкращого – і вона буде найкращою».

Ведуча II: Ось кілька хвилин тому ми зіграли один одного посмішками, А що зігриває усі живі істоти на Землі? Так, сонце. Подивіться, у нас теж з'явилося сонечко. Яке воно за характером? (сумне) Розвеселити його допоможуть ваші слова, в яких ви назвете позитивну рису своєї дитини. З кожним приємним словом буде з'являтися промінець. (В кінці сонечко стає веселим).

Ведуча II: Подивіться, сонечко повеселішало, тому що ви всі любите своїх і бачите їх позитивні риси.

Ведуча I: Чи є, на вашу думку, людина, в якій були б тільки позитивні риси? Чи є на світі ідеальні діти? Психологи та педагоги вважають, що саме неідеальні риси роблять людину цікавою, неповторною. Основою неповторності кожної людини є темперамент. Зараз за допомогою тесту ми виявимо тип темпераменту ваших дітей.

(Психолог проводить тестування. Після тестування – поради, як поводитись з дітьми кожного типу темпераменту).

Ведуча I: З цього виводимо наступне правило спілкування (виставляється на мольберті): «Не порівнюйте дитину з іншими. діти всі різні. якби це було не так, світ став би не цікавим».

Ведуча I: А щоб вам було цікаво з вашими дітьми – грайте з ними. Пропонуємо пограти в гру, яка допоможе розвинути у ваших дітей увагу.

Гра «Будь уважним»

Ведуча II: Як часто нам псує настрій негативізм наших дітей, небажання виконувати вимоги дорослого. Давайте подивимось, як психологи вчать виходити з таких ситуацій

Ведуча I: Представляємо вашій увазі невеличку сценку

(Мама з дитиною демонструють підготовлену сценку)

Ведуча II: А тепер спробуємо проаналізувати ситуацію, виходячи з нашої послідовності (разом з батьками аналізується ситуація)

Ведуча I: Американський психолог А.Адлер дає практичні поради, як поводитись з дітьми, щоб не виникало конфліктів.

(демонструється таблиця, зачитуються поради).

Ведуча I: Звідси ще одне правило спілкування :

«Завжди треба пристосовуватись до потреб та інтересів дитини, але не потакати їй»

Ведуча I: В чому ж головна потреба дитини? Грати. Ось і ми давайте пограємо у гру, в яку можна грати, організовуючи дитячі вечірки.

Гра «Різнокольорові стрічки».

Ведуча II: Щоб визначити, чи розумієте ви потреби та інтереси своєї дитини, пропонуємо вам заповнити таблицю:

Запитання	Відповідь батьків за дитину
<ul style="list-style-type: none"> • Я серджуся, коли... • Мені страшно, коли ...	

• Мені радісно, коли... • Я сумую, коли ... • Моя улюблена казка ...	

(Після того, як батьки заповнили свої таблиці, ведуча роздає їм Записи з відповідями дітей, вони порівнюють відповіді).

Ведуча II: Скажіть, є серед вас ті, в кого збіглися всі відповіді?

Кілька відповідей? Ми бажаємо, щоб ви з вашими дітьми знали один одного якнайкраще.

Ведуча I: Тепер ми побачимо, як добре діти знають своїх батьків. Про це ми дізнаємось в ході веселої гри.

Гра «Чобітки».

Ведуча I: Ця гра підтверджує ще одне правило спілкування (виставляється на мольберті).

«Робіть разом цікаві речі, грайте, пізнавайте один одного – і тоді всі ваші позитивні риси передадуться вашій дитині».

Ведуча II: Пізнати один одного вам допоможе домашнє завдання. Проведіть невеличкий тест: намалуйте разом з дитиною круглий святковий стіл і попросіть її розсадити за ним тих, кого вона хотіла б бачити на родинному святі. Дитина сама має намалювати ту кількість стільців, яку вважає за необхідне.

Ведуча I: І остання порада:

«Любіть один одного – і тоді все буде добре».

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О.В. Проектирование. Некоторые методические аспекты. - Минск, 1987.
2. Бойко Н. Сім'я і школа: секрети ефективної співпраці / Надія Бойко // Психолог. – 2009. – № 34. – С. 22 – 27
3. Батьки і діти: соціальне самопочуття дітей в українських сім'ях / Г. В. Святненко, Л. С. Волинець, Є. М. Луценко та інші. – К.: Лотос, 2000. – 92с.
4. Бондаровська В. та ін. Школа для батьків / В. Бондаровська, К. Бабченко, О. Возіянова та ін. – К.: ТОВ «Батискаф». – 2003. – 320с.
5. Бурменская Г. В., Забродин Ю.М. Одаренные дети. М.: Прогресс 1991–376с.
6. Гуткина Л.Д. Планирование и организация воспитательной работы в школе. М.: Центр «Педагогический поиск», 2002.
7. Діти–батьки–сім'я: Випуск 1. – К.: Наук.світ, 2004. –79с.
8. Забродин Ю.М., Бурменская Г.В. Одаренные дети. М.: Прогресс 1991. – 376 с.
9. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2004. – 320 с.
10. Киричук В. О. Проектування особистісного розвитку та супроводу обдарованих учнів. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Обдаровані діти інтелектуальний потенціал держави». 22 – 23 вересня 2009 р. - ДООЦ. «Ласпі», 2009. - 87 с.
11. Киричук В. О. Психолого-педагогічне проектування особистісного розвитку учня. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 1. - К. : Інститут обдарованої дитини, 2008. - 286 с.
12. Киричук В. О. Управління особистісним розвитком учнів засобами психолого-педагогічного проектування. Вісник післядипломної освіти: 36 наукових праць. - Вип. 6 \ Ред. кол. В. В. Олійник (гол. ред.) та ін.- К. : Геопринт, 2007. - 272 с.
13. Коберник О. М. Проектування навчально-виховного процесу: управлінський аспект // Освіта і управління. — 1997. — Т. I. — № 4.
14. Крупина И. Педагогическое просвещение родителей // Воспитание школьников. 2002. №1
15. Кульневич С.В. Воспитательная работа в школе. Ростов-на-Дону: ТЦ «Учитель», 2001
16. Лизинский В.М. «Практическое воспитание в школе», М.: Центр «Педагогический поиск», 2002.
17. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми. – СПб.: Речь, 2005. – 150 с.
18. Макшанов С.И., Хрящева Н.Ю., Сидоренко Е.В. Психогимнастика в тренинге. - Ч. 2. - СПб., 1993.

19. Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку: Тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року. – К.: Державний ін-т проблеми сім'ї та молоді, 2003. – 140с.
20. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. – М.: НФ «Класс», 1994.
21. Оржеховська В.М., Кириченко В.І., Ковганич Г.Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: навчальний практико-зорієнтований навчальний посібник. -Х: Видавництво «Точка», 2007.-192 с.
22. Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как психотерапевт. – М.: Смысл, 1993.
23. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. – М.: Изд. МГУ, 1989.
24. Помощь родителям в воспитании детей. – М.: Прогресс, 1992.
25. Постовий В.Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї: Монографія. – Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2006.-190с.
26. Романів О. Стилї виховання в родині: тренінг для батьків / О. Романів // Відкритий урок. Розробки. Технології. Досвід. – 2011. – № 2. – с. 72-73.
27. Рычкова В. В. Проблемы воспитания одаренных детей в семье // Молодой ученый. – 2011. – №10. Т.2., 181–184с.
28. Сатир В. Как строить себя и свою семью. – М.: Педагогика-Пресс, 1992.
27. Семенов Г.С. Организация воспитательной работы в школе. М.: «Школьная пресса», 2002.
29. Семья в психологической консультации / Под ред. А.А.Бодалева, В.В. Столин. – М., 1989.
30. Сергеева В.П. Классный руководитель в современной школе. М, 2001
31. Сидоренко Е. В. Опыты реориентационного тренинга. – СПб., 1995.
32. Сім'я і родинне виховання. Концепція. Постовий В., Щербань П., Алексєнко Г., Докуніна О., Стрельнікова Н. // Рідна школа, 1996, №11–12, с.15–21
33. Созонов В.П. Организация воспитательной работы в классе. М.: «Педагогический поиск», 2000
34. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини: Методичні матеріали для тренера / Упоряд: І.В.Братусь та ін., під заг. редакцією Г.М. Лактіонової. – К.: Наук.світ, 2002. – 51с.
35. Хамяляйнен Ю. Воспитание родителей. Концепции, направления и перспективы. – М.: Просвещение. 1993
36. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. – М.: Педагогика, 1989.
37. Шибкова О.І. Технологія співпраці з батьками. Взаємодія школи і родини / О. І. Шибкова // Розкажіть онуку. – 2009. – № 17–18. – С. 8–17
38. Щуркова Н.Е. Классное руководство: рабочие диагностики. – М., 2001
39. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия.–Л.: Медицина, 1990.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Методика «Як ви розумієте свою дитину?»

Необхідно дати відповіді на запитання «так», «ні», «не знаю».

1. На деякі вчинки дитини ви часто реагуєте «вибухом», а потім шкодуєте про це.

2. Інколи ви вдаєтесь до допомоги та порад інших людей - коли не знаєте, як реагувати на поведінку вашої дитини.

3. Ваші інтуїція й досвід - найкращі порадики у вихованні дитини.

4. Інколи вам трапляється довірити дитині секрет, який нікому іншому ви б не розповіли.

5. Вас ображає негативна думка інших про вашу дитину.

6. Вам трапляється просити у дитини вибачення за свою поведінку.

7. Ви вважаєте, що дитина не може мати секретів від своїх батьків.

8. Ви помічаєте між своїм характером і характером дитини відмінності, які іноді вас дивують (радують).

9. Ви занадто переживаєте неприємності або невдачі вашої дитини.

10. Ви можете утриматися від купівлі цікавої іграшки для дитини (навіть якщо у вас є гроші), тому що знаєте, що їх повен дім.

11. Ви вважаєте, що для певного віку найкращий виховний аргумент - фізичне покарання (ремінь).

12. Ваша дитина сама така, про яку ви мріяли.

13. Ваша дитина завдає вам більше турбот, ніж радості.

14. Іноді вам здається, що дитина учить вас нових думок і поведінки.

15. У вас конфлікти з дитиною.

За відповіді «так» поставте собі 10 балів, «не знаю»-5, «ні»-0.

Інтерпретація результатів

100-150 балів. Ви дуже близькі до правильного розуміння власної дитини. Ваші погляди-ваші союзники у вирішенні різних виховних проблем. Якщо ваша поведінка ще й спрямована терпимості, то вас можна визнати прикладом, гідним наслідування. Для ідеалу вам бракує лише одного маленького кроку. Ним може стати думка вашої дитини.

50-90 балів. Ви йдете правильною дорогою-до кращого розуміння своєї дитини. Тимчасові труднощі або проблеми з дитиною ви можете розв'язати, почавши із себе. І не намагайтеся виправдовуватися браком часу або натурою вашого малюка. Є кілька проблем, на які ви можете вплинути, тому намагайтеся це використовувати. І не забувайте, що зрозуміти - не завжди означає приймати. Не тільки дитину, але й власну особистість теж.

0-49 балів. Здається, можна більше співчувати вашій дитині, ніж вам, оскільки вона не має батька - доброго друга і провідника на важкій дорозі отримання життєвого досвіду. Але ще не все втрачено. Якщо ви справді хочете щось зробити для своєї дитини, спробуйте діяти інакше. Може, ви знайдете когось, хто вам у цьому допоможе. Це буде нелегко, зате в майбутньому перетвориться на подяку й успішне життя вашої дитини.

Опитувальник «Взаємодія Батько - Дитина» (ВБД)

Інструкція. Відзначте ступінь згоди з наступними твердженнями по 5-бальній системі.

5 - безсумнівно, так (дуже сильне згода);

4 - загалом так;

3 - і так, і ні;

2 - скоріше ні, ніж так;

1 - немає (абсолютне незгоду).

1 . Якщо вже я чогось вимагаю від дитини, то обов'язково домагаюся цього.

2 . Я завжди караю його за погані вчинки.

3 . Дитина звичайно сама вирішує, який одяг вдягти.

4 . Мою дитину сміливо можна залишати без нагляду.

5 . Дитина може розповісти мені про все, що з нею відбувається.

6 . Думаю, що вона нічого не доб'ється у житті.

7 . Я частіше кажу їй про те, що мені в ній не подобається, ніж про те, що подобається.

8 . Часто ми спільно справляємося з домашньою роботою.

9 . Я постійно турбуюся за здоров'я дитини.

10 . Я відчуваю, що послідовна (ний) у своїх вимогах.

11 . У нашій сім'ї часто бувають конфлікти.

12 . Я б хотів (ла), щоб моя дитина виховувала своїх дітей так само, як я.

13 . Дитина рідко робить з першого разу те, про що я прошу.

14 . Я її дуже рідко лаю.

15 . Я намагаюся контролювати всі її дії і вчинки.

16 . Вважаю, що для неї головне - це слухатися мене.

17 . Якщо у неї трапляється нещастя, в першу чергу вона ділиться зі мною.

18 . Я не поділяю її захоплень.

19 . Я не вважаю дитину такою розумною і здатною, як мені хотілося б.

20 . Можу визнати свою неправоту і вибачитися перед нею.

21 . Я часто думаю, що з моєю дитиною може статися щось жахливе.

22 . Мені важко буває передбачити свою поведінку по відношенню до нього.

23 . Виховання моєї дитини було б набагато краще, якби інші члени сім'ї не заважали.

24 . Мені подобаються наші відносини з дитиною.

25 . Вдома у моєї дитини більше обов'язків, ніж у більшості її друзів.

26 . Доводиться застосовувати до неї фізичні покарання.

27 . Їй доводиться поступати так, як я кажу, навіть якщо вона не хоче.

28 . Думаю, що я краще за неї знаю, що їй потрібно.

29 . Я завжди співчуваю своїй дитині.

- 30 . Мені здається, я її розумію.
- 31 . Я б хотів (ла) багато чого в неї змінити.
- 32 . При прийнятті сімейних рішень завжди враховую її думку.
- 33 . Думаю, що я тривожна мама (тривожний тато).
- 34 . Моя поведінка часто буває для неї несподіваною.
- 35 . Буває, що, коли я караю дитину, мій чоловік (дружина, бабуся...) починає мені дорікати в зайвій строгості.
- 36 . Вважаю, що в цілому правильно виховую свою дитину.
- 37 . Я висуваю до неї багато вимог.
- 38 . За характером я- м'яка людина.
- 39 . Я дозволяю їй одній гуляти у дворі будинку.
- 40 . Я прагну захистити свою дитину від труднощів і неприємностей.
- 41 . Я не допускаю, щоб дитина помічала мої слабкості і недоліки.
- 42 . Мені подобається її характер.
- 43 . Я часто критикую по дрібницях.
- 44 . Завжди охоче її вислуховую.
- 45 . Вважаю, що мій обов'язок – захистити її від всяких небезпек.
- 46 . Я караю її за такі вчинки, які здійснюю сам (а) .
- 47 . Буває, я мимоволі налаштовую дитину проти інших членів сім'ї.
- 48 . Я втомлююся від повсякденного спілкування з дитиною.
- 49 . Мені доводиться змушувати її робити, що вона не хоче.
- 50 . Я прощаю їй те, за що інші покарали б.
- 51 . Мені хотілося б знати про неї все: про що думає, як ставиться до інших, про що мріє, ...
- 52 . Вона сама вибирає, чим займатися вдома у вільний час.
- 53 . Думаю, що для дитини я - найближча людина.
- 54 . Я вітаю її поведінку.
- 55 . Я часто висловлюю своє невдоволення нею.
- 56 . Приймаю участь у справах, які придумує дитина.
- 57 . Я часто думаю, що хтось може образити її.
- 58 . Буває, що дорікаю і хвалю її, по суті, за одне і те ж.
- 59 . Трапляється, що якщо я кажу їй одне, то чоловік (дружина, бабуся...) спеціально говорить навпаки.
- 60 . Мені здається, мої стосунки з дитиною кращі, ніж у сім'ях більшості моїх знайомих.

Анкета для батьків «Як ви приділяєте увагу дітям?»

- Чи добре ви знаєте здібності вашої дитини?
  - ні;
  - намагаюся дізнатися;
  - так, знаю.
- Чи допомагаєте ви вашій дитині в розв'язанні її особистих проблем?
  - У дитини немає проблем;
  - навряд чи;
  - так.
- Що ви можете сказати про темперамент вашої дитини?
  - Нічого;
  - схожий на мій;
  - знаю й ураховую його особливості.
- Чи звертаєте ви увагу на фізичний стан своєї дитини?
  - Не маю на це часу;
  - не завжди;
  - уважаю, що це важливо.
- Чи схвалюєте ви заняття музикою, малюванням, читанням художньої літератури?
  - Це пуста витрата часу;
  - не знаю;
  - схвалюю.
- Якщо дитина вчинила погано, чи розумієте ви, що це може бути результатом вашого неправильного виховання?
  - Цього не може бути;
  - не знаю;
  - можливо.
- Вертаючись із роботи в роздратованому стані, ви часто вихлюпуєте свій гнів на дитину?
  - Так, часто;
  - не замислювався над цим;
  - намагаюся контролювати свої емоції.
- Чи часто ви подорожуєте (ходите в похід, на екскурсію) зі своєю дитиною?
  - Любите відпочивати на самоті;
  - не доводилося;
  - обов'язково, якщо є така можливість.

- Якщо дитина прийшла додому з поганими оцінками, ви відразу починаєте гніватися?
  - Відразу;
  - дивлячись за що;
  - спочатку поговорю з дитиною.
  - Як ви вважаєте, дитина завжди прислухається до вашої думки?
  - Ні;
  - іноді;
  - думаю, моя думка дуже важлива для дитини.

Додаток 4

Тест «Які ви батьки?»

Методика Р.В. Овчарова «Які ви батьки»

Позначте фразу, яку часто говорите своїм дітям.

- Скільки разів тобі повторювати? (2 бали)
- Порадь мені будь ласка! (0 балів)
- Не знаю, щоб я без тебе робив? (1 бал)
- І в кого ти такий вродився? (з негативним підтекстом) (2 бали)
- Які в тебе прекрасні друзі! (1 бал)
- Ну на кого ти схожий?(2 бали)
- Я в твій час (2 бали)
- Ти мій опір і помічник!(1 бал)
- Що за друзі в тебе?(2 бали)
- Про що ти тільки думаєш?(2 бали)
- Яка ти в мене розумничка!(1 бал)
- А як ти вважаєш? (звертання до своєї дитини) (0 бал)
- У всіх діти як діти, ати.....(2 бали)
- Який ти в мене безтолковий (1 бал)

За сумою набраних балів визначте оцінку ваших взаємостосунків

5-6 балів Ви живете з дитиною душа в душу. Ваша дитина щиро любить і поважає Вас. Ваші взаємостосунки спонукають до розвитку особистості.

7-8 балів Свідчить про те, що намічаються непорозуміння з Вашою дитиною. Ви не розумієте проблем дитини. Намагаєтесь перенести відповідальність і провину за недоліки в його розвитку перенести на саму дитину.

9-10 балів Ви непослідовні у вихованні своєї дитини. Ваша дитина поважає Вас, хоча вже не може бути з вами відвертою в складних для неї ситуаціях. На його розвиток впливають випадкові обставини

11 і більше балів Пора звертатись за професійною допомогою.